

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II.

V Celoveč, 1. septembra 1882.

Štev. 9.

Pesen zmagonosne ljubezni.

(Ruski spisal Ivan S. Turgénev, poslov. Aleksander Hudovernik.)

V spomin Gustavu Floveru.

(Konec.)

VI.

Nekoliko tednov pred vrnitvijo Mucijevo začel je bil Fabij slikati portret svoje žene, obražujóč jo z atributi svete Cecilije. Napredoval je že mnogo v svojej umetnosti; znameniti Luini, učenec Leonarda da Vinci, pripeljal se je k njemu v Ferraro. Pomagajóč mu z izvrstnimi sveti, izročil mu je tudi uke svojega velikega učitelja. Slika je bila skoro po vsem gotova; ostajalo je le še z nekolikimi črtami dokončati obraz — in Fabij bi mogel biti po pravici ponosen na svoj proizvod. Odpustivši Mucija v Ferraro, odpravi se v svoj atelier, kjer ga je navadno že čakala Valerija. No danes je ne najde tam; pokliče jo — ona se ne oglasi. Fabija obide skriven nemir; odpravi se iskat je. V hiši je ni; Fabij gre na vrt, — in tam v nekem oddaljenem drevoredu zagleda Valerijo.

Naslonivši glavo na prsi, držala je roki križema ter sedela na klopi, a za njo pod temnozeleno cypreso stal je mramorni satyr. Škodoželjno se je smehljaj, kar je pačilo njegov obraz, ter skušal svoje ustne piščalki prikladati. Valerija se na videz razveseli prihoda svojega moža — in na njegovo boječe vprašanje odgovori, da jo malo glava boli, kar pa ničesar ne pomeni — in da mu je pripravljena sedeti.

Fabij jo privede v svoj atelier, posadi jo na stol, prime za čopič, a v svojo veliko nevoljo ne more obraza tako končati, kakor si je želel. In ne zategadel, ker so bila njena lica nekoliko bleda in nekako utrujena . . . Ne; istega svetlega izraza, kateri mu je tako ugajal in ga napotil, da slika Valerijo po podobi svete Cecilije, — on ga danes ne najde. Slednjič vrže čopič na stran, reče ženi, da danes ne more — da bi bilo za njo dobro vleči se, ker ni videti popolnoma zdrava — in postavi svoje

slikarsko stajalo s podobo vred k steni. Valerija je bila iste misli kakor on, da jej je počivati. Še enkrat obžalujóč, da jo boli glava, odide v spalnico.

Fabij ostane sam v atelieru. Čutil se je čudno, nerazumljivo nemirnega. Bivanje Mucija pod njegovo streho — in Fabij ga je sam nãprosil — mučilo ga je. Ne pa da bi bil postal ljubosumen — je-li bilo mogoče sumiti Valerijo? — no v svojem prijatelji ni več našel nekdanjega tovariša. Vse te čudne, tuje in nove stvari, ktere je Mucij sebjó prinesel iz daljnih krajev in ki so mu prešle v kri in meso, — vse te magične čarobije, ta nemi Malajec, ta čudni duh, ki je prihajal od Mucijeve obleke, od njegovih las, od njegovega diha — vse to je vzbujalo v Fabiji čuvstvo, ki je podobno nezaupnosti, dà celó bojazljivosti. — In zakaj mu streže pri mizi Malajec ter gleda s tako neprijazno pazljivostjo ná-nj, na Fabija? — V istini, človek si lahko misli, da zna italijanski. Mucij je rekel o njem, da je pokorivši se z jezikom — prinesel veliko žrtev in zategadel je sedaj silno močen. — Kakšna moč? Kako si jo je mogel pridobiti za ceno svojega jezika? Vse to je jako čudno — nerazumljivo! Fabij odide k ženi v spalnico; ležala je v postelji odeta, — spala ni. Ko zasliši njegove stopinje, zgane se, a potem se ga zopet tako razveseli, kakor na vrtu. Fabij se vsede k postelji, prime Valerijo za roko, molči nekoliko ter jo potem vpraša, ktere nenavadne sanje so jo strašile današnjo noč? So li bile te sanje v rodu z istimi, o kterih je danes govoril Mucij? — Valerija zarudí ter naglo odgovori: — O ne! ne! jaz sem videla . . . kakšna je bila ta pošast, ki me je hotela raztrgati! — Pošast? V človeškeji podobi? — poprašuje jo Fabij. Ne! zver . . . zver! — Valerija se obrne proč ter skriva svoja goreča lica. Fabij jo še drži nekoliko časa za roko, pritisne jo molčé na svoje ustne — ter odide.

Tega dneva nista soproga veselo preživela. Zdelo se je, da je nekaj temnega obviselo nad njunima glavama . . . kaj je pa to bilo, tega nista mogla imenovati. Hotelo se jima je biti skupaj; pretíla jima je nevarnost — a kaj povedati drug drugemu nista znala — Fabij je skušal nadaljevati portret, čitati Ariosta, ktero delo je bilo nedavno izšlo v Ferrari in že slovi po vsej Italiji — pa ni mogel.

Pozno zvečer ravno k večerji pa se vrne Mucij.

VII.

Mucij je bil videti miren in zadovoljen, a pripovedoval je malo; popraševal je bolj Fabija o prejšnjih znaneih, o nemškem pohodu, o cesarji Karolu; govoril je o svojej želji, peljati se v Rim, da bi videl novega papeža. Zopet je ponudil Valeriji širaskega vina, — a ker ga ona ni hotela, rekel je v odgovor sam za-se: „Sedaj že ni treba.“ — Vrnovši se z ženo v spalnico, zaspal je Fabij kmalu . . . a vzbudivši se črez

nekoliko časa, prepriča se, da nikdo z njim postelje ne deli; — Valerije ni bilo pri njem.

On se hitro vzdigne — ter zapazi že isti trenotek svojo ženo gredočo z vrta v sobo. — Luna je svetlo sijala, akopram je malo poprej rahel dežek padal. Z zaprtimi očmi, z izrazom tajnega strahu na nepremičnem obrazu in tipajoč po postelji z rokama naprej stegnenima, vleže se moléé in tiho. Fabij se obrne k njej s prašanjem — ona pa ne odgovori. Potipa jo — ter začuti na njenej obleki, na njenih laséh dežne kaplje — a na podplatih njenih golih nog — pesek. Tedaj pa vstane Fabij — ter gre skozi pol odprte duri na vrt. Lunin jako svetli svit je obseval vse stvari. Fabij se ogleduje — ter zapazi na peščenej stezi sledi dvojnih parov nog. Eden par nog je bil bos; te sledi ga peljajo k lopí iz jasminov, napravljenej v sredi med pavillonom in hišo. Fabij postane nekako neodločen; — in glej, hipoma zadoné glasovi one pesni, katero je že slišal prejšnjo noč. On se zgane ter zbeži v pavillon Mucij stoji sredi sobe, igrajóč na gosli; Fabij se mu približa.

Ti si bil na vrtu, ti si šel vën, tvoja obleka je mokra od deža. —

Ne, ne vém . . . pravi mu . . . jaz nisem šel na vrt — odgovori mu z odmorom Mucij, jako osupnel vsled njegovega prihoda in njegove razdraženosti.

Fabij ga prime za roko. — In zakaj igraš zopet to melodijo? Ali si morebiti zopet sanjal? —

Mucij upre svoje oči na Fabija, strméč kakor preje . . . in moléi.

Odgovori mi vendar! —

„Kakor kroglá, plošča mesec stojí,

Kakor kača, reka se bliščí.

Drug se zbudil je, sovražnik spí

Pišče vgrabil jástreb je. —

Pomagaj!“ —

mrmra Mucij, počasi pevajúč, kakor da je nezavesten.

Fabij stopi dva koraka nazaj . . . pogleda na Mucija, pomisli nekoliko . . . ter se vrne v spalnico.

Z glavo na rame naslonjeno in z razpetima rokama spala je Valerija težko spanje. On je ni precej zbudil . . . no kakor hitro ga zapazi, vrže se mu okoli vratú ter se ga krčevito oklene. — Kaj ti je, draga, kaj ti je? ponavlja Fabij, hotéč jo pomiriti. Ona pa je ležala skoro nezavestna na njegovih prsih. Ah, kakšne strašne stvari sem sanjala — zašepeta ter pritisne k njemu svoj obraz. Fabij jo hoče poprašati, — ona pa se le trese od strahu.

Ranim jutranjim svitom žarile so se šipe na oknih, ko zadremlje nazadnje v njegovih objemih.

VIII.

D drugega dne je bil Mucij že na vse jutro izginol; Valerija pa objavi možu, da namerjava peljati se v bližnji samostan. Tam je živel duhovni oče, star in častitljiv mož, kteremu je neomejeno zaupala. Na prašanje Fabijevo odgovori, da želi s spovedjo olajšati svojo dušo, ktera je napolnjena z nenavadnimi utisi poslednjih dnij. Ker je Fabij videl shujšan njen obraz in čutil nje mrzli glas, odobri sam njene namere. Častitljivi oče Lorenzo jej more dati dober svet ter razporediti njene dvome. S štirimi spremljevalci se odpravi Valerija v samostan, — a Fabij je ostal domá in do vrnitve svoje žene brodil po vrtu, trudéč se pozvedeti, kaj je ženi — in vedno čutéč strah in jezo in bol negotovih sumov. — Ne enkrat ni šel proti pavillonu; Mucij se še ni bil vrnoł, — a Malajec je gledal od daleč na Fabija kakor statua, prilizneno nagnovši glavo — in vsaj Fabiju se je tako zdelo, s skrivnim smehljanjem na bronastem obrazu. Med tem pa je Valerija svojemu spovedniku vse razodela, sramujoča se ne toliko, kakor pa se je bala. Duhovnik jo pazljivo posluša, blagoslovi jo ter jej odpusti greh zoper njeno voljo storjen, — a sam pri sebi si misli: „Čarobije, hudičeve čarobije . . . to se tako pustiti ne sme,“ ter spremi Valerijo na njeno vilo, in to zategadel, da jo upokoji in uteši. — Zagledavši duhovnika se Fabij nekoliko vznemiri; a mnogozasluženi duhovnik je že preje sklenol, kako mu je postopati. Ko je bil sam s Fabijem, izdal mu sicer ni tajne spovedi, a svetoval mu je konečno, naj oddalji, ako je mogoče, povabljenega gosta, ki je s svojimi pripovedkami, pesnimi, z vsem svojim obnašanjem nepovoljno uplival na domišljijo Valerijino. Razven tega pa že Mucij preje ni bil po mnenji starčkovem, kolikor on pomni, po vsem trden v veri. Bival je toliko časa v krajih, od luči kristjanstva še ne razsvetljenih, ter je menda od tam prinesel seboj krive nauke in se je bil tam seznanil s tajno magijo. Po vsem tem zahteva razumna previdnost potrebo ločitve, akopram je stopilo staro prijateljstvo v svoje pravice. Fabij je popolnoma pritrđil častitljivemu menihu. Ko je pa Fabij naznanil Valeriji svet nje-nega duhovnika, razjasnila mu je vse. Želela sta soproga očetu Lorencu srečno pot; on pa se odpravi z bogatimi darili za samostan in reveže domú.

Fabij sklene torej po večerji govoriti z Mucijem; a njegov čudni gost se še ni bil vrnoł do večerje. Tedaj pa odloči razgovor z Mucijem odložiti do drugega dne, in soproga odideta v spalnico.

IX.

Valerija je kmalu zaspala, Fabij pa ni mogel zaspati. V nočnem miru predstavljalo se mu je vse bolj živo, kar sta videla in prečutila. Stavil si je še težja vprašanja, a po tem, kakor je preje bilo, ni našel

odgovora. Je-li v resnici Mucij čarobnik — in ni li on zastrupil Valerije? Ona je bolna . . . za kakšno boleznijo? — Ko pa se on položivši glavo na roke in gorko sapo ná-se držéč, udá težkemu premišljevanju, — prikaže se zopet luna na čistem obnebji; z njenimi žarki pa — ali se je to Fabiju le dozdevalo? — zlíl se je skozi polprozorne šipe od pavillona sém duh, podoben lahko dišečej vonjavi . . . in že ta trenotek zapazi, da se je začela gibati Valerija. On vztrepeta ter gleda. Ona se dvigne nekoliko, dene najprej eno, potém še drugo nogo iz postelje — in obrne kakor mesečnik brez življenja ravno pred se svoje kalne oči, raztegne roki ter se napravlja k vrtnim vratom. Fabij — plane kakor blisk skozi druge duri iz spalnice, teče hitro okoli hišnega ogla ter zapre duri, ki so peljale na vrt . . . Komaj zagradi za ključavnico, že čuti, da hoče nekdo notri po sili vrata odpreti ter pritiska ná-nje . . . še bolj in bolj pritiska . . . in potém se zasliši trepeče stokanje.

„Saj se vendar še ni vrnil Mucij iz mesta,“ šine mu v glavo ter se napravi proti pavillonu.

A kaj vidi tam?

Proti njemu po stezi gre kakor mesečnik Mucij, svetlo obdan z bleskom mesečnih žarkov — z rokama pred se stegenima — in z odprtimi očmi . . . Fabij se mu približa, ta pa ne zapazivši ga gre na ravnost svojo pot, — stopinjo za stopinjo — in nepremakljiv njegov obraz se smeje pri luninem svitu kakor obraz Malajčev. Fabij ga hoče poklicati po imenu — a že ta trenotek je za njim zazvenčalo okno v hiši . . . On se ogleda.

V istini! okno v spalnici je bilo odprto od vrha do tal, in Valerija stopivši érez prag stala je pred njim . . . kakor da z rokama išče Mucija — ona se je vsa naklonila k njemu.

Neizrekljiva besnost je zalila prsi Fabijeve kakor val, ki hipoma pridere. — „Prokleti čarobnik,“ zakriči divje in zagrabivši z eno roko Mucija za grlo, poseže z drugo po bodalo za pas ter mu vso rez do ročaja porine v bok.

Mucij neizrečeno zakriči; tiščal je na rano dlan ter bežal izpodtikajóč se v pavillon . . . Ta trenotek pa, ko ga je udaril Fabij, zakričala je divje tudi Valerija ter je kakor mrtva padla na zemljo. —

Fabij pa se vrže k njej, vzdigne jo in jo nese na postelj ter jo nagovarja.

Ležala je dolgo, kakor da je mrtva; slednjič pa je odprla oči, vzdihnola globoko in radostno, kakor človek, ki je bil rešen neizogibne smrti, — pogledala je moža — oklenola se njegovega vratú ter se pritiskala na njegove prsi. — Ti, ti, ti si! jecljala je, kmalu pa je zopet razklenola roki, glavo nagnola nazaj ter šepetala blaženo smehljaje se:

„Slava Bogu! Sedaj je vse končano! No kako sem trudna!“ — Ona zaspi ter spava krepko, lahko spanje.

X.

Fabij se vsede k njenej postelji in ne obrne očij proč od njenega bledega, shujšanega pa že mirnega obraza. Razmišljati začne o tem, kar se je dogodilo — in tudi o tem, kako mu je sedaj postopati? Kaj je učinil? — Ako je Mucija ubil — in spomnil se je, kako globoko je šla vá-nj rez bodala — o tem ni dvomiti, da ne more tega prikrivati, ako ga je ubil. Treba bo to naznaniti vojvodi in sodnikom no kako jim naj pové, kako razjasni to nerazumljivo stvar? On, Fabij ubil je v svojej hiši svojega sorodnika, svojega najboljšega prijatelja! Prašajo ga lahko zakaj? Kaj je bilo temu povod? No ako pa Mucij ni mrtev? Fabij ni mogel še dalje ostati v dvomu. Ko se prepriča, da Valerija spi, zapusti postelj ter gre iz hiše — proti pavillonu. Tam je bilo vse tiho, le na enem oknu se je še videla luč. Z otrplim srcem je odprl zvonanje duri — (na njih je našel sled okrvavljenih palcev in na peščenem potu črne kaplje krvi) — prišel je skozi prvo temno — sobo in ostal na pragu — ves osupnen.

Sredi sobe, na perzijskej preprogi z brokatno blazino pod glavo, odet z lepo, široko, črno obrobljeno odejo, ležal je Mucij z raztegnenimi udi. Njegovo lice blede kakor vosek, z zaprtimi očmi, z osinelimi trepalnicami, bilo je obrneno proti stropu; videti ni bilo, da še diha; kazal se je mrtvega. Pri njegovih nogah je klečal Malajec, zavrt v krasno odejo. Držal je v levej roki vejico nezname rastline, podobne praproti — a pripogovši se z lahka naprej zrl je neprenehoma svojemu gospodarju v obraz. Slaba baklja, utaknena v tla, gorela je z zelenim plamenom ter razsvetljevala sobo. Malajec se ni zganol pri prihodu Fabijevem, uprl je le ná-nj oči, — in jih zopet obrnel na Mucija. — Od časa do časa je vzdigal ter pobešal vejico in majal z njo po zraku. Neme njegove ustne pa so se počasi odprle ter dvignole — kakor da izgovarja brezglasne besede. V sredi med Malajcem in Mucijem ležalo je bodalo, s katerim je Fabij svojega druga ranil; Malajec je udaril nekoliko potov z vejico po okrvavljeni ostrini. Prešla je minuta . . . prešla je druga. Fabij se približa Malajcu in nagnovši se k njemu popraša ga polglasno: Je-li umrl? — Malajec pobesi glavo in osvobodivši svojo desno roko izpod odeje, pokaže mu zapovedujoče vrata. Fabij hoče svoje vprašanje ponoviti, — a zapovedujoča njegova roka vzdigne se zopet, — Fabij pa uboga ter odide nevoljen in osupnel.

Vrnovši se v spalnico spala je še Valerija, in sicer z obrazom že mirnim. On se ni slekel, sedel je pod okno, podprl se z roko ter se

z nova utopil v misli. Vzhajajoče sonce ga je še našlo na tem mestu. Valerija pa se še ni bila zbudila.

XI.

Fabij je hotel počakati, da se Valerija prebudi, ter se potem odpeljati v Ferraro — ko nekdo lahko na duri spalnice potrka. — Fabij gre ven ter zagleda pred seboj starega svojega hišnika Antonija. „Gospod, pravi starček, Malajec nam je zdaj naznanil, da je signor Mucij bolan ter se želi preseliti z vsemi svojimi stvarmi v mesto; a zategadel vas prosim nekoliko ljudij v pomoč, da naložé njegove stvari; opoldne pa mu pošljite tovarne konje in konje za ježo, pa tudi nekoliko spremljevalcev. Ali Vi dovolite?“ — Malajec je tebi to naznanil? — popraša ga Fabij. — Kako neki? Saj je vendar nem! — Glejte, signore, list, na katerem mi je on vse to napisal v našem jeziku in sicer popolnoma pravilno. — Ti praviš, da je Mucij bolan? — Dà, zeló je bolan, a videl ga nisem. — Niste li poslali po zdravnika? — Ne! Malajec ni dovolil. — In to je tebi napisal Malajec? — Dà; on. — Fabij molči nekoliko časa. — No pa preskrbi ti to — pravi slednjič. — Antonio odide.

Fabij je nekako dvomljivo gledal za svojim slugo. — Je-li mogoče, da ni ubit? — mislil si je ter ni vedel, ali bi se veselil — ali pa žaloval. — On bolan? Nekoliko ur preje bil je mrtev videti.

Fabij se vrne k Valeriji. Ona pa se zbudi ter vzdigne glavo. Soproga sta se gledala dolgo in pomenljivo. Njega ni več? izpregovori na enkrat Valerija. — Fabij se zgane. — Kako . . . ali ne? — Ali si ti . . . On se je odpeljal? nadaljevala je ona — Fabiju je nekoliko odleglo. — Še ne; on odide danes. — In jaz ga ne vidim nikdar več, nikdar? — Nikdar! — In te sanje se ne bodo več ponavljale? — Ne. — Valerija je zopet radostno vzdihnola; njene ustne so se zopet blaženo nasmehljale. Ona je podala obe roki možu. — In midva ne bodeva nikdar govorila o njem, slišiš moj dragi, nikdar! — In jaz ne grem iz sobe — dokler on ne odide. — Pošlji sedaj po moje služkinje . . . dà postoj: Vzemi ti to stvar! — ona pokaže na ovratni kinč iz biserov, ki je ležal na mizi pri postelji, ktereга jej je bil dal Mucij, — in vrzi ga precej v naš vodnjak. — Objemi me — jaz sem tvoja Valerija — a ne vrni se k meni . . . dokler on ne odide . . . Fabij vzame ovratni kinč — biseri so se mu zdeli kalni — ter izpolni željo svojež ženi. Potém se je sprehajal po vrtu ter od daleč gledal na pavillon, okoli ktereга se je slišal ropot nakladanja. Ljudje so znosili zaboje ter natvorili konje . . . a Malajca ni bilo med njimi. Nepremakljiv čut je vlekel Fabija še enkrat pogledat to, kar se je godilo v pavillonu. Spomnil se je, da so na pročelji skrivne duri, skozi ktere je bilo mogoče videti v notranjo sobo,

kjer je ležal zjutraj Mucij. On se prikrade k tem durim, najde jih nezaprte in razpahnovski težko zagrinjalo, gleda nestanovitno okoli.

XII.

Mucij ni več ležal na preprogi. Odet z dragoceno odejo sedel je v naslonjalu ter se kazal mrtvega, kakor o prvem pohodu Fabijevega. Okamenela glava se je naslanjala na naslonjalo in mrtve roke, z dlanjo naprej, rumenele so na kolenih. Prsi se niso dvigale. Okoli naslonjala na tleh, posejanih s suhimi travami, stalo je nekoliko ploščnatih čaš s temno tekočino, ki je dajala silen, skoro udušljiv vonj, vonj moškato. Okoli vsake posode se je zvijala majhna kača bakrene barve, ki je včasih zasvetila s svojimi zlatimi očmi; a ravno pred Mucijem, dve stopinji od njega, dvigala se je dolga podoba Malajca, ki je bil oblečen v brokaten pisan plašč, prepasan s tigrovim repom; na glavi pa je imel visok klobuk, ki je bil podoben rogategi tiari.

No on ni nepremičen; pobožno se priklanja, kakor da bi molil, zopet pa vso svojo rast poravna ter se na prste postavi; potem svoje roke izmerjeno in široko raztegne ter jih vedno proti Muciju dviga, pa grozi se in zapoveduje, obrvi zateguje ter z nogami ob tla tepta. Vse to kretanje mu prizadeva mnogo truda, dà celó bolečine mu napravlja: on diha težko, in pot lije z njegovega obraza. Na enkrat pa otrpne, v prsih nabere sape, čelo nagrbanci, pretegne se ter raztegne proti sebi krčevito sklenene roke, ter še drži vedno v njih vrvico . . . in v nepopisljivo žalost Fabijevo oprostí se počasi Mucijeva glava naslonjala ter se nagne za rokami Malajca . . . Malajec jih razklene in Mucijeva glava pade zopet težko nazaj; Malajec dvigne zopet svoji roki, in to tudi poslušna glava stori. Temna tekočina v čašah zakipi; čaše pa zazvené tankim glasom, a mednobarvne kače se začnó okoli vsake čaše valovito gibati. Tedaj pa stopí Malajec stopinjo naprej, vzdigne visoko obrvi ter jih raztegne do očesa, svojo glavo pa nasloni na Mucija . . . in trepalnice mrtveca zatrepečejo, odpró se neravno in pokazale so se zenice, kalne kakor svinec. Od velike zmage, od radosti, dà skoro zlobne radosti, zasveti se lice Malajčevo; on raztegne široko svoje ustne, in iz globočine grla zasliši se s trudom počasno cviljenje . . . Ustne Mucijeve se odpró, in slabo stokanje zadrhtí na njih v odgovor temu nečloveškemu glasu.

Sedaj se pa Fabij ne more več vzdržavati; dozdeva se mu, da je navzočen pri kakšnem zaklinjanji duhov. On zakriči ter beži domú, hitro domú, šepetajóč molitve in križaje se.

XIII.

Tri ure pozneje naznani Antonio svojemu gospodu, da je vse gotovo, da so vse reči naložene in da se Mucij pripravlja na odhod. Ni besede

ne odgovori Fabij svojemu slugi, ampak gre na terrasso, od koder se je videlo na pavillon. Nekoliko tovornih konj je stalo pred njim; pred stopnjice pa so pripeljali mogočnega žrebca, vranca, s širokim sedlom, na katerem sta lahko dva sedela. Tam so že razoglavili stali sluge, oboroženi spremljevalci. Vrata pavillonova so se odprla, in z nova odet z navadno obleko, podprt na Malajca prikazal se je Mucij. Njegovo lice je bilo mrtvo; roke so mu visele kakor mrtvecu; — no on je stopal, — dà prestopal je z nogami, in posajen na konja, držal se je naprej ter okoli tipajóč našel uzdo. Malajec mu je del nogi v stremena, skočil od zadi na sedlo in z roko držal njegov život, — in vsa truma se je vzdignola. Konji so šli stopinjo za stopinjo in ko so upognoli za hišo, zdelo se je Fabiju, da ste se na Mucijevem obrazu zabliskali dve beli pegi . . . Ni li on obrnul proti njemu svojih očíj? — Edín Malajec se mu je priklonil . . . zasmehljivo, kakor po navadi.

Je-li vse to videla Valerija? Njene oknice (Jalousien) so bile zaprte; no mogoče je, ona je stala za njimi.

XIV.

K obedu je prišla Valerija v obednico ter je bila jako tiha in laskava; vendar pa je še tožila, da je trudna. Nemira pa nisi zapazil na njej niti prejšnje osupnenosti in tajnega strahú. Ko se je pa Fabij drugi dan po Mucijevem odhodu z nova poprijel portreta, našel je na njenih črtah čisto izraženo, hipno zatemnenje, ktereга se je tako prestrašil . . . Čopič pa je bežal lahko in verno po platnu.

Soproga sta živela zopet prejšnje življenje. Mucij je izginol za oba, kakor da ga ni nikdar bilo. I Fabij i Valerija sta se dogovorila točno, da se ga ne spomnita ni z eno besedo več, in nista tudi pozvedavala za njegovo poznejšo osodo. Ostala je tako vsem tajna. Mucij je izginol v resnici ter šel po svetu. Nekega dne pa se spomni Fabij, da mora Valeriji povedati vse, kar se je godilo isto osodepolno noč . . . ona je menda uganola njegov namen ter sapo ná-se držala, z očmi pa je zamežala točno pričakovaje udarec . . . Fabij pa jej je razložil, da ni bil njej udarec namenjen.

Nekega krasnega jesenskega dne je končal Fabij podobo svoje Cecilije; Valerija je sedela pri orgljah in njeni prsti so brodirali po klaviaturi . . . A na enkrat, proti njenej volji, zadoni pod njenimi rokami ta pesen zmagonosne ljubezni, ktero je nekda igral Mucij. — Ta trenotek pa, prvič kar je omožena, začuti že notri v sebi trepet novega življenja, ki se bode še le rodilo . . . Ona se je zganola ter vstala . . .

Kaj je to pomenilo? Ni li že . . .

S to besedo se končuje rokopis.

S. Spaskoje Lutovinovo, meseca junija, 1881.

Prošnje.

Napotijo k Bogu možjé se trijé,
Da dar izprosili pri njem bi za sé.

Mož prvi oj bil je ošaben Germán,
Mož drugi pa nékdaj slaven Román.

Za njima še sosed molčé prikrevsá,
Ne upa si skoro pred prestol Bogá.

„Kot listja in trave ustvaril si nas,
Podaril jezika najslajšega kras,

Dovoli, da vtihne, kar našega ni,
Jezikov se narod naš težko učí.“

Takó govoríči ošaben German,
Smehljá se, dobrika in mane si dlan.

„Vse veke že prvi oj bil je naš rod,
Enejev pripeljal ga semkaj je brod.

Pridrla od severja pa je drubal,
Jemala mu vedno, kar ti si mu dal.

O reši nas zlega, pa vero nam daj
Edino, ki zmešal jo Luter nekđaj.“

Takó tam zaplaka zaupno Roman,
Se križa, priklanja Bogu udan.

Obljubil je stvarnik možema pomoč,
Odpustil potém ju smehljaje rekóč:

„Drag vedno si bil mi Tevtonije sin,
Jaz šétil te bodem, rod južnih planín.“

Čul sosed je tretji besede lepé,
Povzdignol svoj glas še proséč je klečé.

„Gospod vsemogočni, ozri se v obraz
Trpinov največjih na zemlji tu nas!

Ne prosimo slave te širne zemljé,
Oj radi mi klanjamó sužne glavé,

Le matere naše besedo svetó
Zaščiti nam ti in obrani zvestó!

Ne pusti, da tujstva silna nam strast
Edino še to zaničuje nam last!“

Ni znano, kaj rekel je stvarnik potém,
Solzé da si brisal prošnik je, to vém.

In vračal smehljaje Roman se, German;
Za njima otožen krevsál je — Slován.

y.

Lábud.

Na linah temnega grada
Grajščák je stal sloveč,
Bliščála mu v solnci čelada,
In silen v roci meč.

Pod gradom junak je vodil
Pa vitko grajsko hčer,
Zaklél se je, da bo hodil
Jo čakati sém zvečer.

Kar meč jekleni raz line
Prodere mu srcé;
V jezera ob gradu globine
Pa pahne hčer temné.

Labud zdaj beli v valovih
Veslá tam dan na dan,
Molčéč kakor ob bregovih
Iskal bi leka ran.

Ob bregu temnega grada
Vidéti davno ní;
Pravljica le večno mlada
Ga danes še slavi.

y.

Rokovnjaška ljubica.

Povest. Spisal Anton Koder.

I.

Na Palovčah v zagorskej vasi kamniškega okraja je bil strašen dan. Na vse zgodaj je jelo goreti pri Basaji, in ogenj se je ustavil še le pri zadnji hiši. Ljudje so gasili, da jim je kapljala od vsakega lasú kaplja in so se jim oči rudile. Pa pomagalo ni nič. Vse je bilo uničeno. In kaj se pravi to, vé le oni, ki pozna kmetijska poslopja meseca septembra. Tedaj ima kmetič pod slamnato streho vse svoje premoženje, živež zá-se in za živino.

Zaradi tega so molili kmetje, žene in otroci med gašenjem; ko pa so videli, da je vse zastoj, kleli so, vili z rokami in obupovali.

Sredi vasi na kamenu poleg ceste pa je sedela tedaj ženska. Suha je bila kakor drenov klin, grda kakor pust na pratiki in govorila je čudno mešanico sama s seboj, nekov jezik rokovnjaški, ciganski ali kali. Nerazumljivo pa je bilo posebno to, da je pogorelo le pol kočé Srakarjeve, kjer je bivala Olšpeta Srakarjeva, ta naša znanka, akoravno je bilo že vse v plamenu.

To je jezilo Palovčane, ker so bili vsi brez strehe, ta grda babnica rokovnjaška pa ne.

Ko so ugibali potem, kdo bi bil pravi zažigalec Basajev, — kajti tam se je vnel ogenj, — položi postaran kmetič golorok in razoglav in z obezanim in opečnim hrbtiščem prst na brezzoba usta in jecljá:

„Rokovnjači rokovnjaški so nam storili hudo, le verjamite! Maščevati so se hoteli nad „rihtarjem“, tako so zvali tedaj župane, „ker jim je dobro na pete stopal in bajè isto noč Srakarja, ki je bil tudi skriven rokovnjač, potolkel.“

„Res je, tako je, nič drugače ni. Rokovnjaštvo nam je krivo ognja,“ oglasi se v tem hipu mnogo grl.

Med tem se dvigne ženska, ki je prej na kamenu ob cesti sedela, stisne krčevito pesti in zdirja proti možakarjem. Ondi se ustavi in kriči: „Prav vam je, prav. Moža mojega, Francija ste ubili, ki je bil lepši, kakor vi kavke lačne! Vi pravite, da je bil rokovnjač, pa ni bil. Pošten je bil, koše je pletel in oglje je nosil tam iz Črnega grabna v Kamnik ter meso in drugo potrebščino iz mesta gospodom v Stranje in Godič.“

Kmetje se spogledajo pri teh besedah. Nekaj časa molcé kakor preplašeni čudne ženske, o kateri niso vedeli prav, ali je zlobna, ali nora. A zdajci se čuje zopet glas iz sredine: „Coprnica je, rokovnjaška je ona in njena Reza. Ubijte jo, v ogenj jo vrzite!“ In predno so se možakarji

prepričali, kdo je te besede kakor vsem iz srca govoril, vzkliknejo vsi: „Res je, coprnica je, ubijmo jo!“

V tem trenutku plane izmed množice Jesenovec, kuštrav, raztrgan in pri gašenju ranjen kmet, da mu je tekla kri po obrazu, zgrabi žensko za sive, razmršene lase, dvigne jo kakor mačko v zrak ter jo zavihti potém na bližnje pogorišče, kjer se je še dvigal plamen iz kupa žrjavice.

Nepopisljiv smeh in ploskanje okoli stoječih sledi temu dejanju. V tem trenutku se pokaže tudi plamen na mestu, kamor je padla ženska; kajti njena obleka se je vnela. Strašen tuljenju enak krik se čuje. Še kaka dva pota se dvigne starka, a blizu stoječi kmet jo sune nazaj v žrjavico, kjer obleži in se ne gane več.

Med tem se čuje sem po vasi tek in ženski krik: „Mati, oh moja mati!“ Kmetje se ozrejo in zagledavši sedemnajstletno deklico, obupano in jokajočo, obrnejo se v stran, kakor da bi je ne poznali.

A dekle prerije njihovo vrsto in ozrši se na bližnje pogorišče vzklikne: „Mati, oh mati! Ali čujete, ali ste mrtvi?“ plane v ogenj ter jo hoče odnesti iz žrjavice.

Krohota in kliče se čujejo: „Pusti jo coprnico, naj zgore in še ti povrh nje, ki nisi nič boljša!“

Krepek, lep mladeneč, ki se je bil med tem pridružil možakom ne vedoč, kaj se tú vrši, udari zdajci s pestjo starca v obraz, ki je izgovoril prvi poslednje besede, da se mu kri polije iz ust. Potem skoči na pogorišče in dvigne z eno roko blede, že gorečo deklico, z drugo mrtvo mater, ter ju položi na travo ob cesti.

„Šimen, pusti me umreti poleg matere!“ ječi deklica in se skuša rešitelju izviti iz rok, ki gasi njeno gorečo obleko. A on je ne posluša. Mater, ki je bila že mrtva, pusti na mestu, hčer pa odnese v bližnjo zidano hišo.

„Ali si videl, Basaj, kako tvoj Šimen rokovnjače rešuje in v tvojo hišo vkvartira?“ ogovarjajo, šalé se, kmetje potém od jeze in sramote bledega rihtarja Basaja in se razidejo pustivši mrtvo Srakarico na mestu.

II.

Pozno je bilo isti večer. Basajev Šimen je sedel ob hrastovej mizi ter upiral glavo, raz ktere so se vsipavali črni, dolgi kodri na žulavo pest. Pri peči njemu nasproti je ležala Srakarjeva Reza. Več potov zapored jo je vprašal, kako jej je, a dobival je le nerazumljive odgovore.

Iz takove nevolje ga zdrami krepka moška roka, ki ga skozi ubito okno za ramo potrese. Razjarjen se obrne proti strani, od koder je roka molela, ter jo zgrabi kakor v maščevanje.

A poslednjega ni bilo potreba. Ogledeval je le nekaj časa sreberen

prstan na njenem mazinci, težek in priprosto vlit, in ko je našel na njem nekaj, kar mu je bilo po volji, spustil je zopet roko.

Šepetanje se je čulo potém in dozdevalo se je, kakor da bi prišlec Šimna za neko dejanje prigovarjal in mu pogum dajal.

Med tem se odslonijo ogorela hišna vrata, Basaj Šimnov oče vstopi. Sina ne pozdravi. Le ko najde bolnico pri peči, reče: „Kaj hoče ta tú? Odnese jo, kamor hočeš! Saj se bratiš z rokovnjači, oni jo naj zdravijo.“

Sin molči nekaj časa, potém pa udari z desnico, na ktere mazinec je bil med tem, ko je s tujcem pri oknu govoril, natakol težek sreberen prstan, ob mizo, da se jamica utisne v njo, in pravi:

„Vi in vaši znanci ste krivi njenega gorjá, vi jo zdravite zdaj!“ Med tem ko je sin jeznorito te besede govoril, primakol se je oče bližje omizju, planol kakor mačka na plen po sinovej desnici, skušal mu izviti prstan raz mazincea ter kričal: „Rokovnjač, od kod imaš ta prstan, rokovnjaško znamenje?“

Sin ne odgovori. Kvišku plane, z vso silo desnico strese, da omahne oče, ki se je nje z obema rokama držal, na tla. Potem odide preplašen.

Drugo jutro se pripelje cesarska komisija iz Kamnika ogledovat pogorišče in preiskavat, kdo je zakrivil Srakaričino smrt.

A čudno, nikjer ni bilo najti njenega trupla. Le njeno desno, na pol sežgano roko so našli Palovčanje nabitó na Basajevih durih in se je prestrašili. Isto noč je izginola tudi nezavestna Reza iz hiše, da nihče ni vedel kako in kdaj.

III.

Bilo je leto pozneje, a kakovo leto! Palovčanje so skoro obupali. Noč in dan niso imeli mirú pred rokovnjači ali Bog vedi pred kom. Sežgana roka stare Srakarice na Basajevih durih je bila začetek nesreče. Že tretjo noč potem je bil ukraden najlepši konj iz hleva, in zopet drugo, tretjo noč so mu bili odneseni mladi prašiči. Tako je šlo od hiše do hiše. Tu je zmanjkalo krave, tam vola, drugod telice itd. Najhujše se je godilo Jesenovecu, istemu, ki je bil staro Srakarico v ogenj vrgel. Dobil je namreč mnogo pisem, v katerih se je zahtevalo od njega, ker je bil premožen, da naj tisoč goldinarjev prinese na zaznamovano mesto, ako ne, izgubi glavo. Spočetka se je Jesenovec bal takovih strašil, a naposled se jih je bil privadil in zopet sam od doma hodil.

Poleten večer o svetem Jakobu je sam s pastirjem ob gozdu četrť ure od doma za ajdo oral. Ko se je vračal domú skozi gozd, bil je hipoma od zadej napaden, zavezale so se mu oči, posadil ga je nekdo na lastno kobilico in odjahal z njim kakor blisk v gozd. Ves trud, da bi se rešil neprostopoljnega jahanja, bil je zastonj. Drugi dan je prišlo

zopet k Jesenovčevim pismo, v katerem se je zahtevalo tisoč goldinarjev za njegovo svobodo.

A denar se ni odposlal, pač pa se je vrnil Jesenovec sam črez mesec dnij. A kakov je bil! Suh kakor smrt in ves raztepen. Posrečilo se mu je uiti rokovnjaškemu zaporu tam nekje v kamniškem gozdu.

Neki dan se je nenadoma vrnola tudi Srakarjeva Reza na Palovče. Ker jej ni bil nihče sezidal pogorele bajte, ni imela doma, ni živega človeka. Šla je k Basajevim in je dejala: „Tu pri vas ostanem, sina nimate, dela pa dovolj.“

Stari Basaj je sicer skrivaje klel zaradi tega, a od praga je ni gonil iz strahu pred rokovnjači, češ, ona je z njimi v zvezi.

Ko so se vaše ženice zopet polagoma privadile nekdanje znanke, popraševale so jo: „Reza, kje pa si bila vse leto?“

Hudo je bilo Rezi v takih trenutkih, da je vselej zajokala in pristavila: „Vi menite, da sem bila pri rokovnjačih, pa ni res. Zavedela sem se po istem ognji neko jutro v samotnej hiši v Sidroži, vidite, tam gori je pod kamniškimi planinami. Hudo sem zbolela potem, pol leta nisem mogla na noge. Akoravno nisem delala, prašal me ni nihče, kdo bode plačal postržbo?“

Več ni hotela povedati. In ko so napeljavale ženice govor na Basajevoga Šimna, ki jo je smrti rešil, posilil jo je zopet jok in pristavila je: „Zakaj me ni pustil zgoreti tedaj, saj umrla bi bila, predno bi ga bila spoznala — kdo je, zdaj pa,“ — vsega stavka ni izgovorila. Solze so jo zopet zalile.

Tudi stari Basaj je čul o takovem pogovoru, akoravno ni sam nikdar Reze prašal, kje je njegov Šimen.

Ker je bila Reza pridna, gospodar pa star in bolehen od same jeze in žalosti zaradi rokovnjaškega sina, jel je deklico rad imeti, kakor da bi bila njegova.

Kmalu potem dobi Basaj pismo, v katerem mu sin naznanja, da se vrne domú, če mu obljubi oče, da molči o zadnjih dogodbah in mu izroči gospodarstvo ter dovoli, da vzame Srakarjevo Rezo v zakon, brez ktere ne more on živeti in ona ne z njim, ako se ne poboljša. Odgovor na to pismo pričakuje v Kačjem vrhu pol ure od Palovč v duplu črvičvega hrasta.

Basaj je bil baš slabe volje, ko je to pismo čital, odšel je z njim v krěmo in ga ondi pivcem kazal.

Med poslednjimi je bil tudi Jesenovec. Temu se je ponovilo veselje, maščevati se nad rokovnjači. Plačal je možakarjem in fantom iz vasi dva bokala žganja ter jim šepnol: „Če imate pogum, počakajmo rokovnjače rokovnjačaste v Kačjem vrhu in jih dobro oklestimo.“

Storili so tako. Z nočjo vred so odšli napovedani dan na rokovnjaško prežo in se poskrili v obližji črvivega hrasta.

Pozno je že bilo, blizu polnoči, in možakarji na trebuchih ležeči so že jeli dremati, ko čujejo od daleč stopinje. Kmalu spoznajo v mesečini tri krepke malharje in med njimi Basajevega Šimna. Ko se prišleci hrastu približajo, planejo možakarji kvišku, in Jesenovec, ki je bil najboljši oborožen, sproži samokres in zadene Šimna, kakor je bilo videti. A tudi rokovnjači izstrelé puške. Mrtev se zvrne palovški kmet Jesenovec, ostali pa zbežé na vse strani.

Pol ure pozneje je na Palovčah nekdo na Basajeve duri trkal. Ker gospodarja ni bilo domá, popraševala je Reza: „Kdo je?“ In kakor da bi bila ona spoznala prišlečev glas, odpahnola je takoj zapah, a ko je dvignola gorečo tresko in posvetila poznemu vasovalcu v obraz, omahnola je strahú in vzkliknola: „Šimen, kakov pa si? Ves krvav in bled!“

Mladeneč ni odgovoril tem besedam, na bližnji stol se je zgrudil in dejal: „Reza, po slovo sem prišel. Z menoj je konec, da véš. Zakaj me nisi ubogala in ostala v Sidroži? Brez skrbi bi bil hodil k tebi in domú bi bil pozabil. Tako pa mi ni bilo živeti dalje. — Prokleta rokovnjaštvo in še nekoga bi preklel, ko bi ne bil tvoj oče, kajti vedi, tvoj roditelj me je vedel ogreti za takov posel. — Zdaj se mi godi, kakor njemu.“

Na pol glasno je govoril mlad rokovnjač te besede in ko ga je jokaje objela njegova tajna prijateljica, šepetal je dalje: „Moj oče so mi krivi smrti, izdali so me, dovolili niso, da bi bila midva skupaj srečna.“

Utihol je potem. Deklica mu je hotela izprati rano na glavi, iz ktere je tekla kri, a ko ga je izpustila iz objetja, omahnol je, — bil je mrtev.

Med tem se vrne oče. Zagledavši edinega sina mrtvega na tleh, pozabi njegovega stanú in se razjoka kakor otrok.

Dolgo ni več živel Basaj. Leto pozneje so ga pokopali, in Rezi je dal zapisati vse posestvo.

Odslej ni bilo več čuti o rokovnjačih na Palovčah, pač pa je še v okolici znana ta povest, ktero so mi pripovedovali ranjka mati, ki so bili domá iz ondotnega kraja. —

Pod lipo.

Truden ležem v senčico
Lipice dišeče;
Na me pada miljeno
Cvetjiče duhteče.

Z lipe ptice vsmiljene
Tiho se glasijo;
Njih otožne pesmice
Sčasoma zaspijo.

Jaz zatisnem zdaj okó,
Trudno solzno oko;
V sanjah gledam ljubico,
K njej stegujem roko.

Bliža se smehljuje mi
Ljubica nezvesta;
Smem jo pa nazivati:
„Draga mi nevesta“.

Duša zopet jej želi
Gorko me objeti,
In pred Bogom se roti
Za me le živeti.

Usta k ustom hrepené
V sreči brez vse mere;
Le en sam trenotek še —
Sraka se zadere.

Vstrašen planem na nogé;
Bog naj srako plača! —
Tam, kjer spal sem, plazi se
Grozna, tolsta kača.

T. Turkuš.

Spomládni počitek.

Oj, ne devájte me v zemljó,
Pod rušnje zelene krilo temná,
Če pokopán naj bom,
Mi v trávi dajte zadnji dom.

Rad sanjam v cvetji, trávi jaz,
Ko v dalji žvéglje čujem glas,
In svetle če meglé
Spomládne nad menój bežé!

Uhland — poslov. V. Eržén.

Rudokopa.

„Ni ga še, mraz, mraz, veter piha, noč se dela. Rujovina celó je daleč doli od vrha bela, in lahko je mogoče, da bodo jutri zjutraj smreke otresale sneg raz vej, in Jurja ni domú,“ govori stari rudokop nabirajóč treske pred leseno kolibo. Še enkrat se ozre okrog sebe, ko se skloni kvišku in pogleda na desno in na levo, ali ne pride Juri, sin njegov, potém stopi sklonjen skozi nizka vratica. V kolibi se zablika luč na ognjišči, in treske začnejo pokati, dim se pokadi skozi zamušnice pod stropom in skozi vrata se tudi kmalu jame kaditi. „Ravno danes je štiri leta, kar smo ranjco pokopali, spodobilo bi se bilo, da bi bil šel jaz ali pa Juri z gore, ali kaj se hoče, ni se moglo, delo ne pripušča: tu sva morala ostati. Kaj bi rekla moja Urša, ko bi še živela, in bi ne bilo ne mene ne Jurja k maši v nedeljo? Ne bilo bi jej prav, greh bi se jej zdelo. Pa gora je gora, delati moramo in celó službo božjo moramo zanemarjati, da si za življenje prislужimo. V petek je bil god ranjce, kdo bi mislil, da čas tako beži, štiri leta, glej štiri leta je že, kar spi v črnej zemlji.“

V kolibi na ognjišči je gorelo in treske so pokale. Starec je pomolil glavo skozi vratica, toda sina ni bilo od nobene strani. Kaj vendar! kam ga je neslo, kam je šel? Ne bil bi mu dovolil nikamor, ko bi se bil nadejal, da toliko časa izostane. Kako bode taval po noči skozi goščavo in iskal steze, ako jo zgreši. Pa če še začne sneg iti, kam mu hočem naproti! „Juri, hoj, Juri! hoj, hoj!“ kliče mož tja v noč in nikdo se mu ne oglasi. Zopet govori rudokop sam seboj in pristavi črni lonec k ognju. Pipo si natlači, zažge si jo s smrekovo tresko in popravlja na ogenj. Zvunaj jame sneg naletavati, in na levej strani v bregu se čuje lajanje.

„Kakor sem rekel, da bomo sneg dobili, zdaj že gre, in lisica laja, dva večera sem jo že slišal pod Kotrino, danes se zopet oglašá. Noč je, Jurja pa ni. Kaj bo, ali ga ne bo? Ti šent ti šentani, da ga ni!“

Vedno bolj je jel sneg iti in na smreki pred kolibo se je videlo, kamor je luč iz kolibe zadevala, kako pada izpod neba.

Rudokopi, ki so šli v erkev, imajo še le jutri zjutraj priti od doma. Zagošnika in njegovega sina je zadela vrsta, da ostaneta danes kot varuha pri jamah. Juri, sin Zagošnikov, bil je še mlad fant, pomagal je očetu pri rudariji. Šel je popoldne od jam in zdaj ga ni od nikoder. Zagošnik sedi, puši in čaka sina, priklada drva na ogenj ter premišljuje v strahu, kaj se je zgodilo, da sina ni. Iskat bi ga šel, ali kam se hoče obrniti, ker ne vé, kam je šel.

Ko mož tako sedi in premišljuje, zasliši kopanje v zemlji, vsaj zdi se mu, da čuje kopati.

„Le koplji, le delaj, toda ne zakrij nam rude, da ne bomo zastonj vlačili kamenja in prsti iz zemlje!“

Pozno že je bilo, ko se čuje klic na desno stran v gori: „Hoj, hoj“; starec stopi pred kolibo in odgovori. Ni trpelo dolgo in prišel je po snegu sin, truden in skoro prestrašen.

„Kje si hodil, kako moreš tako dolgo izostajati, ali se ne bojiš noči v gorah in zdaj na jesen, ko lahko vsak dan sneg steze zapade? Noč ima svojo moč, in nesreča nikdar ne počiva, to si zapomni, in ne ostajaj nikdar na večer predaleč od doma, ako si v gorah. Vsaj povedal bi bil, kam greš, ko si odhajal.“

Sin otrese sneg s klobuka in si otrka obuvale ob leseno tnalno ter obesi pokrivalo na rogelj v steni in se začne opravičevati.

Nisem mislil toliko časa izostati, oče, ne zamerite mi. Popoldne sem šel od kolibe, ko sem mislil, da sem prost; že pred nočjo sem bil namenjen domá biti, toda nisem sam kriv, da me ni bilo.“

„Kje si torej bil?“

„Pod Plešo. Saj veste, da so pastirji že večkrat pravili, da slišijo gori v teh Kontah škrate pod zemljo rudo kopati. Letos na angeljsko nedeljo sem bil s suhim Petrom tam in čula sva res, ko so se ovce razšle prek robovja, kakor bi nekdo v zemlji rudo kopal. Peter je rekel, da je to škrate, in mi je pravil, da se je še povsod ruda našla, koder so slišali škrate kopati pod zemljo, ako so jeli iskati. Hotel sem danes pogledati, ali bi se morebiti dobil kak sled po rudi. Šel sem gori v Konte, poslušal sem nekoliko časa in zopet gledal. Kar se mi je zazdelo, kakor bi se čulo kopanje; tudi sem dobil nektere sledi, ki na rudo kažejo. Čim bolj sem poslušal, tem bolj se mi je dozdevalo, da res slišim kopanje. Šel sem po sledu in gledal, kam pelje, kar sem se dobil celó gori pod vrhom notri v skalah, tako visoko, da nisem videl več v dno v Konte; prišla je namreč megla in se je ulegla okrog mene in pod mano, ne vém, kako daleč doli je segala, pa kar pomagati si nisem mogel. Kakor sem se obrnul in kamor sem se nastavil, povsod je bila le skala in zopet skala. Kopanje in tolčenje pa se mi je vedno bolj slišalo. Na vse zadnje me je jelo celó skrbeti, bal sem se snega in mraza, posebno ker je vedno bolj tema postajalo.“

„Kaj se nisi mogel pokrižati? Vidiš, prav vodilo te je in te je v skalovje zapeljalo. Boga hvali, da si srečno zopet živ in zdrav nazaj prišel. Koliko jih je že na ta način v gorah smrt storilo, da jih je zvodilo, da so pot izgubili in se pobili v skalovji ali zmrznoli v snegu.“

„Saj sem se pokrižal in jel sem moliti in molil sem, pa še kako; še ko sem bil zopet v Kontah, sem molil, sam nisem vedel, da molim. Tudi ne vém, kako sem iz skalovja prišel, to vém, da sem se na enkrat na stezi, ki mi je bila znana, znašel. Ne grem pa tudi nikdar več sam

rude iskat, ker sem videl, da človeka kaj lahko zapelje v gorah, posebno če megla pritisne, ako mu je sicer tudi dobro svet znan. Pa Bog vedi, kako je s tem škratom, je-li res, da koplje, ali se človeku le zdi, in ali je res tam, kjer koplje, ruda v zemlji skrita, ali pa so to samo vraže.“

„Brez nič to ne more biti, saj ga tudi mi večkrat slišimo, posebno ob praznikih, ko ni nikogar v jami. Pripoveduje se celó, da se je tukaj na Rudnem polji jelo zavoljo tega delati in kopati, ker je tú neki rudokop čul večkrat kopanje, ko je hodil tukaj črez po sobotah domú. Slišal sem také-le pripovedovati:

Bil je rudar, priden delavec, toda ubožen človek, kakor smo vsi, ki si moramo pod zemljo kruh služiti. Imel je revež družine, da jo je komaj preživil. Pravil je večkrat, da mora tú ruda biti, toda verjelo se mu ni. Rekli so, da je to sama domišljija. Sam pa ni mogel toliko založiti, da bi se bilo pregledalo. Skušal je na več krajih in napravil je tu pa tam jamič, vendar moral je zopet pustiti, ker ni mogel zastoj delati in poskušati. Prišel je enkrat k fužinskim gospodom in jih je prosil za toliko podpore, da bi mogel on še z dvema delavcema svet preiskavati in kopati. Vendar ga niso bili uslišali, menda že zavoljo tega ne, ker je bilo tudi drugod rude za potrebo. Ko je bil že star, da ni mogel več v jamo in še pozneje, ko je o palici hodil, hodila mu je ruda vedno po glavi. Opomnil je večkrat svoje sinove, naj poskusijo enkrat, ako jim je kdaj mogoče, svet do dobra preiskati. Ni hotel drugače, da je tukaj ruda. Vendar na vse njegove svete se je skoro pozabilo. Sinovi niso poskušali, le spomin na očetov govor jim je bil ostal.

Eden vnukov tega rudarja je bil pastir. Kravaril je, skoro bi rekel, vse svoje življenje. Kakor se večkrat prigodi, da otroci ne povzamejo tako zeló lastnostij svojih starišev, temveč da se vržejo dostikrat po svojih pradedih, tako je tudi ta ovčar poddedoval nekatere lastnosti umrlega rudokopa. Koder je hodil, povsod je preiskaval, povsod pregledaval in študiral zemljo, je-li ima podoba, da bi bila ruda pod njeno odejo skrita ali ne. Kar je slišal od starih, ostalo mu je v spominu, če se je oziralo na podzemeljsko bogastvo. Slišal je praviti, da je že njegov stari oče iskal železne rude tu na Rudnem polji. Jel je brskati in kopati, in še te ko je že bil v letih, posrečilo se mu je, da je prišel na žilo. Sam pa ni nikdar imel plačila za svoje delo, za trud in iskanje. Ko se je raznesla novica, da je naletel pastir na žilo železne rude, polotili so se drugi dela, on pa je moral zadovoljen biti, da je našel, česar je iskal. Na pravo mesto je pa neki také-le naletel, ako je resnica, kar sem slišal in če se še dobro spominjam.

Ko sem bil še fantin, šel sem enkrat od doma s staro planšarico. Šla sva po jutranjej službi božjej v planino k živini. Nesla sva si hrane,

težko je bilo, da sva morala večkrat počivati. Ko sva sedela doli na Preseku, kakor tudi pravimo na Počivalu, kjer so stale tedaj tri jako lepe in visoke jele, začela je ženska pripovedovati, da sem jo z ošesi in z usti poslušal. Povedala mi je najprej dolgo povest o tistih jelah, ki dandanes ne stojijo več na Preseku. Kmalu je prišla na zaklade in na rudo. Vidiš fantič, dejala je, prišli bodo drugi časi, ti bodeš še marsikaj doživel, meni pa ne bo več dolgo pripuščeno tukaj gori v te lepe gore hoditi. Čas vse pomori, in čutim že, da sem v letih. Podati se bomo morali, ko pride ura in iti.

Pasel je enkrat tukaj gori, kjer zdaj naša živina stoji, neki pastir, — mislila je kravarja, ki je rudo našel; — več je bil v gorah kot doma, in vsak rob mu je bil znan, kolikor so jih mogli pastirji doseči. Vedno je iskal zakladov in rude. Ni imel pokoja, kakor da bi se hotel po vsej sili obogatiti. Vsak kamen, ki ni bil navadne barve, je pobral, pretehtal ga, razbil in pregledal. Imena jim je celó dajal, ako ni vedel, kako se jim reče.

Ta pastir je bil neko nedeljo z živino tam, kjer se zdaj pravi na Rudnem polji. Že večkrat je tu brskal po zemlji in preobračal kamenje. Slišal je, da bi imela tu ruda skrita biti, in pogosto je priganjal tú-sem živino, da je imel prilike iskati. Vsega naveličan vleže se tisto nedeljo in zaspi. V spanji pa je videl moško podobo pred sabo v rudarskej obleki, ki ga je vabila, naj vstane in koplje. Ko se prebudi, ni bilo nikogar pred njim, sanjalo se mu je. A zdelo se mu je, da čuje rudokopa pod zemljo, vendar mu ni bilo jasno, kje ravno koplje. Vleže se zopet na zemljo, poslušá tú, poslušá tam, a ni mogel priti do pravega sledú. Kar na enkrat pa naleti na trdo skalo, ki je bila samo z mahom prerastena in izpod ktere je tekel prav mal studenček tam, kjer je prenehala. Tú pod skalo je bilo tolčenje. A komaj je bil prepričan, da je pod skalo kopanje, preneha rudokop v zemlji. Živine pa ni bilo nikjer več videti. Prej se je pasla ob robu, ali kar na enkrat je utihnil zvonec, in zmanjkalo je govedi. Pastir si je zaznamoval kraj, da bi ga, ko pride zopet sem, ne izgrešil, in gre za živino. Na skalo je položil dve šibici navskriž in dejal je, kjer ste se križali, kamen na nje, da mu jih kaj ne prenese, in povrh še na vsak konec vsake šibice kamen. Ko je hitel za živino, zdelo se mu je, da so zavile krave okrog roba, torej gre na rob, da bi slišal zvonec. Res ga zasliši, ko pride do vrha, toda živina je šla kar s potjo, a ne na planino, temveč od planine proč na nasprotno stran. Zvončasta krava spredaj, vse druge za njo, in kakor bi jih nekdo gonil. Hiti in hiti za njimi, kliče, ali ne ustavijo se. Krenol je tako, da jim pride na premo, če jih bo mogel prehiteti. Predno jih pa prehiti, zagleda pred živino malo človeško postavo, ki je zvalila in odpeljala živino. Sukal se je mali možiček pred kravami in jih vabil za sabo,

kakor pastir, ki jim soli ponuja, da gredó za njim. Tudi sledil ga je, da je bil to škrat, ker poznale so se v zemlji, kjer je bilo mehko, stopinje kakor kozji parklji. Prestrašen zakliče pastir nad kravami, spoznale so njegov glas, in ko še napravi sv. križ, obstanejo in zvončasta zamuka. Škrat pa je izginol v gozd in ni ga bilo več videti. — Da bi pastirja oмотil, nehal je kopati pod skalo in odpeljal mu je goved. Kravar ni miroval, precej drugi dan je šel zopet iskat prostora, ktereга je bil zaznamoval. Okrog skale je naredil več jamčev, vendar ni mogel priti do pravega sledú. Še le ko so jeli skalo vrtati in streljati, pokazala se je rudeč-kasta žila. Skala ni bila posebno debela. Ko so jo pretrgali, bili so res na rudi, in od tistih časov neki kopljejo in spravljajo železno rudo izpod zemlje tú na Rudnem polji. Kdaj pa je to ravno začelo se, ne morem vedeti, ker ni ženska o tem ničesar izpregovorila.“

„Kakor temu pastirju bi se znalo tudi tebi goditi, Juri,“ pravi rudokop, „in kakor se je morebiti že marsikomu godilo. Ako bi se ti tudi posrečilo, da bi naletel na sled in bi se jelo delati, tebi bodo vse drugi vzeli, kakor so kravarju. To je že tako na svetu, da tistemu, ki bi največ zaslužil, navadno najmanj ostane. Delaj ti svoje delo in ne podajaj se še v druge nevarnosti, ker jih imamo tukaj pri domačem delu obilo.“

„Ne bojte se, oče, danes sem dovolj imel, mislil sem že, da me bode nekje čez kako skalo dalo. Ko bi bil tudi prepričan, da pridem ktereј si bodi rudi na sled, nič več bi se ne podal sam v takem času, kakor je bilo danes, iskat sledú. Dosti imam za enkrat in za vselej.“

Zvunaj kolibe je padal vedno bolj pogosto sneg, slišalo se je celó, kako so se veje včasih otesle svoje teže, pod katero so se jele šibiti. Zemlja je dobila belo odejo, rudokopa pa sta zapahnola mala vratica pri kolibi, le velike duri, ki so segale od praga notri gori pod zamušnico, ostale so še nekoliko časa odprte, potem pa jih je zapahol stari rudar in je zlezal v pograd za ognjiščem k sinu, ki je že ležal na slami po trdih deskah postlaneј. Po stareј navadi je natlačil rudar leseno pipo, predno se je ulegel, in puhal je še v pogradi; še le ko mu je pogorelo, odložil je pipo na leseno klop ob steni, vstal je še enkrat, pogledal tja v noč, ali še in kako gre sneg, potem pa je zagrebel žrjavico na ognjišči v pepel, prekrizal se in ulegel tja k sinu, ki je že dobro spal.

M. Tonejec.

Bosenske zanovétke.

Spisal *Rajko Perušek.*

(Konec.)

IX.

Premda so Turci s pravoslavnicami in katoliki članovi enega ter istega naroda, vendar se razlikujejo od potonjih duševno in fysično. Naravna posledica mnogoletnega ali boljše rečeno mnogostoletnega robovanja pouzročila je pri krščanih, da so plašljivi, potuhneni in neiskreni, dočim pokazujejo Turci povse nasprotni značaj. Stvar je čisto naravna. Gospodar je vedno samosvestnejši, nego li sluga; lahko mu je ponosnemu biti, on ima, s čimer se more ponašati, a verige ukroté tudi najbolj junaški duh. Kakor pri pojedinih osebah, tako se obistinjuje ta naravski zakon tudi pri celih narodih. Enak primer so nam slovaški in — Bogu bodi toženo — tudi naš slovenski narod, kteremu je tisočletno hlapčevanje samosvest tako zatrló, da mu manjka potrebne energije in požrtvovalnosti, da si otrese tuji jarem. —

Ako se tedaj Turci odlikujejo svojim ponosom od ostalih Bosnjakov, to ni njihova zasluga ali kakova prirodna prednost, ampak rezultat socialnih in verskih odnošajev. Turčin, kteri je imel gospodstvo v rokah, preziral je tem več ubogo rajo, ker se je smatral tudi radi vere boljšega od krščanov, kar uči točno turska poslovice: „Jedan Turčin više znade, nego deset Vlaha“. To samosvest mu je povzdigovalo ne samo materijalno ali gmotno dobrostanje, nego tudi faktum, da je bilo pravo vedno na njegovej strani.

Ta njihov ponos se je kazal z raznovrstnimi dobrimi in slabimi svojstvi.

Turci že imponujejo s svojim dostojanstvenim in ravnim držanjem. Njihova treznost podaje jim mogočnost, da se čuvajo nečudorednih in nepristojnih izgredov. Hrabrost njihova je v obče pripoznana. Svoje pravo in svobodo z mečem v roci varovati, so vedno pripravljeni. Ko je turska vlada namerjavala vsakoršne novotarije uvesti, uprlo se je vse bosensko plemstvo in še le leta 1851. uničil je Omer-paša vsemogočnost turskih begov ter jih ukrotil. Kako so se turski Bosnjaci čutili od turske vlade neodvisne, svedoči nam izvrstno sledeča narodna pripovedka:

„Čul je česo od nekoga, da je sultan poklonil Bosno nekakvemu krščanskemu kralju. Brzo teče domú, pripaše sabljo pa ide na „čaršijo“ (trg) ter više s sabljo v roci: „Pa naj pride sedaj ta kralj, da nam vzame našo Bosno!“ — „Ma bolan!“ odgovoré mu, „ne bode ti je nikdo silom ali na „zor“ (silom) vzel, nego mu jo je častiti sultan poklonil.“

Nato pravi on: „Ako mu jo je car dal, jaz je ne dam; carov je Carigrad, a Bosna je naša, pa naj car gospoduje v Carigradu, a jaz bom v Bosni, pa srečen on, dokler se ne razljutim!“

Žalibog da se je porodila iz ponosa, ktereга moramo smatrati kot krepost, tudi najskrajnejša stran tega svojstva, namreč „oholost“. Kako inovernike prezirajo, kako vse tuje sovražijo, imel sem že večkrat prilike omeniti. Ali oni ne ograñičujejo to preziranje samo na drugovernike, tudi enakovernim Osmanlijam se rugajo ter sebe za nekaj boljšega smatrajo. Njihova hrabrost je v resnici velika, ali bolj bi jo občudovali, ako bi se z njo tako radi ne bahali. Za večne čase pa so si okalili svoje ime z brezuzdano krvoločnostjo in krutostjo svojo. Da so bili Turci prevzetni, je lahko pojmiti. Človeška nrav sama je tako ustrojena, da nehotice greben vzraste onemu, kdor se čuti močnejšega; ona sama ga sili, da moči, ktere si je svest, dušek daje. Ako se nam ta prikazen pojavlja že pri olikanih narodih, premda v drugej obliki, toliko pojmljivejša je pri surovem, krepkem, v mladostnej dobi stoječem narodu. Da se je ta prevzetnost mogla v krvoločnost in krutost izpremeniti, krivi so nekoliko socijalni in verski odnošaji med gospodarji in robi, ponajveč pa slaba turska vlada, ki ni hotela ali ni mogla pojedinim zlikovcem zabranjevati brezzakonja ter tako bodrila tudi druge, da posnemajo zli primer. Karakter takega zulumčara (trinoga) nam je krasno narisal pesnik Smail-age Čengijić-a.

Ker so bili mohamedanci edini privilegovani, je naravno, da je vsak, pa tudi najsiromašnejši čoso sebe za boljšega smatral kot najbogatejšega inovernika. Ali siromak nima nikjer besede, pa je zató siromašni Turčin bil ravno taka ničla, kakor krščan, in ta faktum je bil uzrok, da ni niti hotel niti smel okrutno postopati s krščanom in da je beg (plemič) ali aga (velikoposestnik brez plemstva) često tudi na njem svojo jezo ohlajal. Kako je v tem oziru krščanski in turski siromak bil enak, kaže nam tá-le narodna pripovedka:

„Hodili so tri kiridžije (ljudje, ki spremljajo natovorjene konje): turčin, raja in cigan. Na livadi nekega spahije (carski vojniki, kterim je sultan podaril spahiluke, posestva) se počinejo ter spusté konje na pašo. Ko to spahija vidi, priteče ter kriči: „Vi postopači, kdo vam je dal izum (dovoljenje), da tu pasete! Ne čudim se Turčinu, ker je zemlja turska, niti vlahu, ker je on naš čipčija (kmet), ali čudim se ciganu, od ktereга nima koristi ni Bog ni šajtan (vrag), ker ne dela ne sebi ne agi. Držta ga, reče onej dvojici, pa mu ndrita degeneka (udarce) po podplatih, da zapomni ciganska para, kdaj je našo livado haral.“ I Turčin i raja pri-skočita, pa mu dobro nabijeta podplate, a cigan škriplje od bolečine z zobmi. Spahija zopet reče: „Čuješ vlaš! moje mi brade, ne pravo ni da ti na mojej livadi paseš; znaj, da jaz seno gonim za svoje konje, ker ti

imaš svojega ago, v turskej zemlji živiš, pa ne smeš, bolan! tako svobodno kakor Turčin živeti. Dajta, vi dvojica, drž'ta tega vlaha; naj si tudi on zapomni, da ne more brez izuma turske livade pasti.“ Turčin i cigan jedva dočakata, zvalita rajo na zemljo pa mu otreseta obilo degenekov. Nato zopet aga reče: „A ti, Turčine, prava vera! pravo bi bilo, da si boljši od te dvojice, ker ti veš, kaj v čitabu (koranu) zapoveda naš svetec Mohamed, da ne diraš v tuj mal (posestvo), pa si celó to dvojico naučil ter si vsemu kabajet (kriv), pa si gori (hujši) od njih.“ Pa namigne onima dvema, a ona že tako razljučena skočita na Turčina, pa z njim na zemljo kakor z napuhanim mehóm, pa ga kolikor bolj sta mogla in kolikor se jima je ljubilo, podkujeta brez podkev in klincev.“ —

X.

Prilikom lanskega kurban-bajrama opisal sem v Novicah to svetkovino, koja se vrši v spomin Abrahamove žrtve. V zahvalo, da se je Bog zadovoljil z žrtvo živinčeta mesto človeka, ukazal je pegamber Mohamed, da se morajo vsi verni postiti mesec dnij, in sicer dva meseca in deset dnij pred imenovanim kurban-bajramom, ki je največji praznik mohamedanski. Gospoda moja! ta post ni šala. Kar čeli mesec dnij po dnevu čisto nič ne jedô in pijô, celó vode ne smejo piti. Razven tega pak se morajo še postiti v pušnji duhana, kar jim je gotovo največja muka, kajti kar je starim devicam kava, to je Turčinu duhan. Nekteri trdé celó, da niti slin požirati ne smejo. To je vendar najskrajnejši extrem posta, in je naš štiridesetdanski post proti temu tridesetdanskemu ramazanpostu igrača.

Strogost tega posta pa je zopet različna, kedar je mesec ramazan po zimi in kedar je po letu.* Po zimi je kratek dan. V toplej sobi ali pa grejôc se pri ognji na tepsiji (ponvi) v dućanu prebijejo se nekako podnevne ure, ali po letu je dan dolg, vročina pritiska, da se kar jezik nebu prileplja, in posteči se revež še slin požirati ne smé! Takrat marsikoga „môka hvata“, ktere bi se mogel požirkom vode rešiti, pa mu zakon zabranjuje. —

Drugače se posti bogatin, drugače zopet siromak. Bogataš smrči celi dan spavajôc, pa se po noči zabava, kolikor mu drago; siromak pa se mora v potu svojega obraza s praznim trebuhom celi dan mučiti kakor črna živina. Želodec mu celi dan ropota, in še le zvečer, kedar solnce zaide, sme ga potolažiti in potém mora leči spat.

Za tako težek post je od nuje, da se človek že nekaj časa poprej

* Mohamedansko leto, t. j. mesečno leto je za 11 dnij krajše od solčnega leta, in pada zategadel isti mesec v različnih letih v različne letne dobe.

vežba. Zato imajo Turci dva meseca pred ramazanom svoje „učajluke“, to je nekoliko dni, v katerih poskušajo, ali bo želodec zadosti trden, da prenaša breme svetega posta in da se že preje navadi vzkračenju pravic. To je vrlo fina politika, in Turci že kažejo v tem slučaju, kaki prebrisani diplomatje so, ker morejo tem načinom celó svoj lastni želodec polagoma ukrotiti.

Kedar torej prvi dan ramazana nápoči t. j. eno uro pred solnénim vzhodom, tedaj pokne top na trdnjavi v znak, da je počel čas posta. Od tega dne naprej skozi celi mesec pokne vsak dan trikrat top. In sicer dve uri pred zoro kliče vernike, da porabijo čas ter si napolné želodce z jedjo in pijačo, kajti ko zora zarumeni, tedaj je konec jela in pitja za ves božji dan. Tudi ta moment sé naznačuje topom. Tretjikrat pokne top, kedar solnce zaide, in tedaj se sme izstradani želodec zopet potolažiti.

Vrlo zanimivo je motriti ponašanje postečih se, kedar pričakujejo znamenja, da je solnce zašlo. Pred vsakim dućanom se že vari voda ter melje kava, in vrč vode stoji pripravljen, da ugasi žejo. Lule se napolnjujejo in cigarete motajo. Nestrpljivo pogledujejo Turci na ure ter eden drugega povprašujejo, koliko časa je še do akšama. „Još jedan čereg“ (četvrt), reče mlad čoso, ki je nestrpljiv že cigareto v usta utaknol, ali je žalibog še ne sme zapaliti. „Još deset dekika“ (minut), reče drugi ter piha v žrjavico, da si zamore odmah lulo zapaliti. „Još jedna dekika“; takrat pa že vsak z eno roko vrč vode drži, z drugo pa posega po ognji ter čaka odrešenja. Ko pokne top, vidiš gotovo vsakega Turčina, kako hlastno pije vodo, srče kavo ali pa spušča goste oblake dima v zrak in kako hiti nadomestiti ono, kar je tečajem dneva zamudil.

Sedaj začne veselje. Moški se zbirajo ali po hišah na „sijelo“ (od glagola: sedéti) ali po „aščinicah“ t. j. turskih kuhinjah, ki nalikujejo našim „auskočom“. Čaršija (trg) je razsvetljena, prodajalci kruha in drugih jedij vičejo in priporočajo svojo robo, v aščinicah je vse živo. Po večerji se zapalé dolge lule in „nargile“ (steklene posode, skozi koje puše na dolg čibuk od usnja). Mlajši svet tudi po kojoj čašico rakije izpije, a potem tava pevajóč in deróč se po ulicah, dokler naposled v poznej noči svojega doma ne poišče in se mesto ne pomiri.

Ta prizor se ponavlja vsak dan meseca ramazana, kojí čas je edini zapovedani post. Ali dober sledbenik prorokov se ne zadovolji s tem, da se je strogo držal predpisane dolžnosti, ampak za nameček se še posti nekoliko dni. Razume se, da se more postiti, ako kdo hoče, tudi o drugih prilikah in da je tudi izvenredni post dobro delo, koje dotičniku pribavlja mesto v djenetu.

Strogostjo tega posta pa se Turci tudi zeló ponašajo. Vendar jih

pravoslavni hriščani v tem oziru prekosé. Evo, kako to priča narodna pripovedka:

„Prepirala sta se enkrat v kavani Turčin in hriščanin, kdo se več posti. Turčin reče: Znaš, kako bodeva to najlažje znala? Kolikor jaz tebi naših postov nabrojim, tolikokrat te pljusnem z dlanjo v obraz. Hriščanin dragovoljno sprejme to pogodbo. Turčin počne: „Evo ti, raja, za jedne učajluke jedna klofuta, pa evo ti, vlašé, za druge učajluke druga, pa evo ti, kaurin, za tretje učajluke tretja, pa ná, dimsuzine (protivnik moje vere), za trideset dnij ramazana trideset klofut; no, zdaj pa ti povej, koliko se vi postite!“ — Hriščanin začne takó-le: „Evo Turčine, najprej za devet in štirideset dnij častnega posta devet in štirideset klofut; pa evo ti, buljubaša (načelnik 50—100 vojakov), za 40 dnij božičnega posta 40 klofut; pa evo ti, pobro (pobratim), od 9 do 42 dnij Petrovega posta; pa evo ti, barjaktar (zastavnik), za 15 dnij gospojnega posta 15 klofut.“ — Turčin začne klicati na pomoč: „Nehaj, za božjo voljo, dosta je že!“ — „O stani, balija (prosti kmet turski), to je jedva polovica, a drugo polovico dal ti bodem z levo roko, ker me desnica že boli: na, moj lepi aga, celi trojični teden in arhangeljev teden, to je petnajst; evo ti, mumin (mala psovka Turčinu), teden male gospojnice in drugi teden Vidovega dne, to je petnajst; pa evo ti, mula (tako imenujejo Turci vse one, ki znajo pisati in čitati), teden pokrova in teden sv. Petke, to je 15; pa evo ti, hadžija (romar), teden sv. Save in drugi sv. Pantelija, to je 15.“ — Turčin začne javkati in veli: „Dosta, dosta, 15 pušek naj te ubije, kdo se posti vse te petnajstnjake, jaz za to nikdar čul nisem, ti me pa češ ubiti, alah ti belarvesum!“ — „Čakaj, mumin, imam še v bisagah: evo ti, delija (junak), za dva posta krstova dve, pa za sv. Jovana glavoseka v antreš (ono mesto, ktero na samaru [sedlu] ostane med dvema natovorjenima vrečama) še tri.“ — „Ali si znorel, da Bog da, dosta je že.“ — „Nazadnje pa še to, čemur ni števila (začne ga izprebijati z desnico in levico po redu), to ti je sreda, a to petek, sreda, petek, sreda, petek.“ — „Joj pusti me, ne goni dalje, jedva sem živ ostal izza četvero postov, a teh nesrečnih sred in petkov je več nego dnij v letu.“

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje Janez Scheinigg.

(Dalje.)

IV. Števnik.

1. Adù, anà, anù (anó); dba, fem. dbí (ura dbí bñje); davét, dasét, adnóst, dbánóst, trínóst, dbájst', trdójst', štíradí, pétred, šfested, sédmred, ósmred, davétred, stue, t. j. štírideset, petdeset itd. Le tako šteje Korošec v Rožnej dolini.

2. Tò prúv' (tò prów'), tò drúj', tò trótj', tò dasét', tò dbájst', tò štírad', tò pétred' i. t. d.

3. Ponavljanje se izražuje z besedico *bart* = krat: anbrt (anbart), dbíbart', tríbart', dasébtárt', stúébart', tavžntbárt'. Govorijo se tudi brez polglasnika ob konci: dasébtart, stúébart.

4. Izmed množilnih števnikov jih je le malo v rabi: edin', dvújn', trújn'.

5. Polovica znači se také-le: dba pa puev ali púevtratja, tri n pa puev ali púevštrtà, puevpéta, púevšastà, púevsadnà i. t. d.

V. Zaimce.

1. Osebo zaimce: sing. jas, gen. dat. acc. loc. m'nè (m'nà), instr. z m'nò (z manò); dat. m' = mi; dual. mbá ali mbádba, gen. nájov; pr náma; ti, gen. dat. acc. loc. tabè; s t'bò (s tabò); dat. t' = ti; dual. vájov = vaju; pr váma; gen. dat. acc. loc. sabè; dat. s' = si; instr. s'bò (sabò); on, oná, onú; gen. njahà (njà), hà, nje, je; njom'', m' = mu, njój, jój; njò, jo; pr njàm, njój; ž njem, njò; dual. oná, oné; njijov, jijov; njima, jima; njijov; pr njima; ž njima; plur. oní, oné; nj'h, j'h; nj'm, j'm; acc. nje, j'h; pr nj'h, ž njím'. Osebo, ktere nočemo ali ne moremo imenovati, zaznamljajo Rožanje z zaimkom: oné, ki je v nom. sing. brezpolen.

2. Svojilno zaimce: moj, najn, naš; tvoj, vajn, vaš; mesto njegov ima rož. govor gen. njà = njega, in mesto njen isto tako gen. nje; njijn = njun; gen. plur. njih = njihov; gen. č'há = čega rabi Rožanom za čegáv; onéhov, onéhava, onéhov' kaže, da je stvar, o kterej se govori, neznanе osebe.

3. Kazalno zaimce: té, tá, tó (tú); tahà (tâ), tē; tom'', tōj; tà, tō, tó (tú); pr tàm, tōj; s tiem, tō; plur. tí, te; tãh; tãm; té; pr tãh; s tiem'; sestave: té-le, tá-le, tó-le; t'lte (tu-le-te), t'ltà, t'ltu; t'lte-le (tu-le-te-le), t'ltà-le, t'ltu-le; tōst'', tōstà, tōstè ali sestavljeno: tōst'-le, tōstà-le, tōstè-le; oblike: isti, ista, isto, ni v govoru najti; hún', húna,

húne (huno): hún'-le, húna-le, húne-le; mesto zaimka toliko čuješ po Rožanskem: *an t'áj*.

4. Vprašalno zaimce: htú = kdo, 'ohá, 'omú, 'ohà, pr 'uem, s 'uem; 'aj, časá, č'mú, pr čeñ, s čiem. Treba nam je opomniti, da se *htú* in '*aj*' med seboj zamenjujeta, na pr.: pr čem pa s' biv; mesto: pr 'uem pa s' biv; in narobe: 'ohà pa práv's, m. 'aj pa práv's. — 'tír', -a, -e = kteri; 'á, 'á'a, 'á' = kak; 'á'sn-a-o = kakošen; 'lí' = koliko.

5. Oziralno zaimce: htur = kdor, gen. 'úchar, 'úemr, pr 'úemr, s 'úemr; neutr. nom. acc. 'ar; drugi skloni srednjega spola niso navadni.

6. Nedoločno zaimce: ht'' = kdo, nōht'' = nekdo, nščír = nikdo, mávht' = malokdo; né'ój = nekaj; ně = nič, néčesar, néčmr.

VI. Glagol.

1. S e d a n j i k.

Rožanski govor sprega glagole po sledečih štirih spregalih:

- a) |dievam, -aš, -a; -ava, -ata, -ata; -amo (-am'), -ate (-ata), -ajo (-ój').
|časám, -áš, -á; časáva, -áta, -áta; časámo (-ám'), -áte, -ájo (áj').
- b) |predám, -aš, -e; -ava, -ata, -ata; -amo (-am'), -ate, -ajo (-ój').
|barám, -áš, -ě; bárava, -ata, -ata; báramo, -ate, barō.
- c) valim, -iš, -i; valíva, -íta, -íta; valímo, -íte, valō (valíjo).
- d) |hód'm (godem), hód's, hód'; hód'va, hód'ta, hód'ta; hód'mo, hód'te, hód'jo (hód'j').
|hód'm (hodim), hód's, hód'; hód'va, hód'ta, hód'ta; hód'mo, hód'te, hód'jo (hód'j').

Opazke. a) Iz navedenih spregal razvidimo takoj, da Rožanje nimajo sprege s samoglasnikom *e* kakor: nesem, berem. Končnica *-em* se pretvarja ali v *-am* po spregalu *b*), ali v polglasnik *-m* po spregalu *d*).

Glagoli prve vrste imajo spono *a*, le malo jih je s polglasnikom: hód'm = godem, rást'm, mór'm. — V drugej vrsti se nahaja večjidel polglasnik, izjemoma spona *a*, na pr.: mínam, vřnam, trōnam, ohrōnam = ogrenem; náhnám = nagnem. Omeniti imamo v prvih dveh vrstah še nekako menjavo samoglasnikov v teh-le primerih: vzémam (vzem'm) = vzamem; snémam = snajem; objémam = objajem; hénam = ganem; odéhnam = odahnem; vséhnam = usahnem; umé'nam = umaknem, uté'nam = utaknem, vjémam (vjém'm) = ujamem, varjémam (varjém'm) = verjamem, žōnjam = žanjem. Tudi v ostalih vrstah je *a* mesto *e* navaden; s polglasnikom se govoré samo: óč'm = hočem, nōč'm. Ker so glagoli: vzémam, vjémam, snémam, objémam, v narodnem govoru dovršivnega in nedovršivnega pomena, razločuje naglas dovršnike od nedovršnikov. — Končnica *-em* se je ohranila samo pri glagolih: jiem, sniem, smiem, viem, poviem, hrem; zadnji je skrčen iz gredem.

Po spregalu *barám* spregajo še sledeče glagole: bodám, bradám, pladám = pletem, nasám, tapám, pačám, tačám, počnám, začnám, prpnám,

ocvràm, daràm, umrjàm, odpràm, zapràm, požràm, lijàm, pijàm, pojàm, rjovàm, žanàm, paràm, žjàm - žgem.

Končnica *-im* z naglašanim samoglasnikom sprega se po spregalu *valim*; ako pa pada naglas na korenski zlog, spreminja se *i* v polglasnik po spregalu *hód'm* - *hodim*. Z ozirom na spregala naj še navedemo dva glagola: *jézam, jázat'* - *jezim* po spr. *dicvam*, in *cvatím, cvatét'* po spr. *valim*.

Nekaj glagolov nam kaže v sedanjiku dvojno obliko: *těšam* - *tešem*, ali *tasám, čěšam* ali *časám*; primerom navedenim v Kresovem I. letniku na str. 561. naj se še pridruži: *čréplam* ali *črapám*; obliki: *těšam* rabi spregalo *prédam*, *tasám* pa se sklanja po obrazci *časám*.

b) Glagole izposojene iz nemščine sprega rožanski govor brez izjeme po spregalu *děvam*; hočemo jih nekaj naštet: *fárbat'* - *färben*, *hárbat'* - *gärben*, *bárat'* - *fragen*, *básat'* - *fassen*, *bírvat'*, *říbat'* - *reiben*, *šříbat'*, *cvříbat'* - *zweifeln*, *zvříbat'* - *erweisen*, *špříbat'* - *speisen*, *ponřídat'* - *beneiden*, *rájzat'*, *rájtat'*, *lájtat'*, *šřřífat'*, *mér'at'*, *áhtat'*, *váhtat'*, *prólat'*, *pránhat'*, *lířrat'*, *mašírat'*, *rahírat'*, *spacírat'*, *st'dírat'* i. t. d.

c) V dvojini se spol ne razločuje in osebili *-va, -ta*, ste tudi za ženski spol.

d) Kar se tiče oblik: *děvamo, děvajo* in *děvam', děvoj'*, je treba opomniti, da so prve znak zvrhnjega Roža, druge pa se nahajajo po spodnji Rožnej dolini in v celovški okolici.

e) Celovška okolica še ima drugo posebnost; govori se namreč *ondi* 2. oseba v množini z osebilom *-ta* ne *-te*, na pr.: 'aj pa *děvata* - kaj pa *delate*; isto tako tudi *velevnik*; *pojtà* - *pojte*, *dájta* - *dajte* i. t. d.

f) Spregalo *baràm* ima v 3. osebi plur. staro (kratko) obliko: *barô*; glagoli pa, ki se spregajo po zgledu *valim*, imajo mimo skrcene oblike: *valô* tudi daljšo: *valíjo*; na pr. *trpíjo* ali *trpô*, *učíjo* in *učô*, *sôđíjo* in *sadô*, *lôžíjo* in *lažô*, *lôřtíjo* in *latô*; skrajšanih oblik na *-ě* razreče nima. Glagola: *jiem* in *sniem* kažeta obe obliki: *jíěj'* (*jíjo*), *sníěj'* (*sníjo*) ali pa *jadô* in *snadô*; *hrem* in *dam* pa samo eno: *hréjo* in *dájo* (*hréj'*, *dáj'*).

2. Nedoločnik in namenivnik.

Ker se *i*, kedar je brez naglasa ali kratko naglašen, ob konci izgovarja kot polglasnik, sodil je stari Gutschmann, da sta nedoločnik in namenivnik eno isto. In res govorijo Poljanci *takó-le*: *fánt'* so se *b''t* začél', ali *fánt'*, *pójmo* se *b''t*; a po Roži je govor drugačen: *fánt'* so se *bít'* začél', in *fánt'*, *pójm'* se *b''t*. Iz tega razvidimo, da rabi Poljanec ena oblika za oba naklona, Rožanje pa da razločujejo natanko nedoločnik od namenivnika. Vendar uporabljajo tudi Rožanje gostokrat namenivnik namesto nedoločnika, a nikoli narobe; torej je rožanski govor: *jas nčámô*

(ne morem) več dávat' ali davàt; a ni rožansko, ko bi rekel: jas hrem dávat', temveč: jas hrem dévat ali davàt. Drug primer iz Roža: nči več trieba vodè nosít' ali nos't, in pójm' vodó nos't: nikoli nosít'. Mnogo glagolov stvarja za oba naklona različne oblike, kakor: dávat'-dévat; opomniti moramo, da se v tem slučaji tudi namenivnik ne sme staviti namesto nedoločnika; torej se govori samo takó-le: pójm' na púle žàt, ali 'da pa bóte žét' začél'?

- Namenivnik različen od nedoločnika kažejo sledeči glagoli:
- a) Hlédam, hládat' (hlád't'), hlédat; díevam, dávat', dévat (davàt); jézam, jázat', jézat (jazàt); lóžim, lažát', lézat (lějě); síe'am, sá'at', sé'at (sa'át); ríežam, rázat', rézat (razàt); dréham, dráhat', dréhat (drahàt).
- b) Hréjam (grejem), hrôt', hràt; pojàm, pôt', pàt; mélam (meljem), mlôt', mlàt; žénjam (žanjem), žét', žàt; štójam, štôt', štàt.
- c) Časám, časát', časàt; v'hám (lagám = lažem), v'hát', v'hàt; 'ólam, 'vát', 'vát; 'óplam, 'opát', 'opàt; tasám, tasát', tasàt; j'hrám, j'hrát', j'hràt; vasvám, vasvát', vasvát; méclam, matát', matàt; i. t. d.
- d) Baràm, brát', bràt; paràm, prá't', prá't; spim, spát', spàt; 'rádam, 'rást', 'rást; 'újam, 'ovát', 'ovàt; žjàm, žhát', žhàt; órjam, orát', oràt; pásam, pást', pást.
- e) Jiem, jöst', jiest; sódím, sadét', siest; pačàm, poč', pieč; tapàm, tōpst', tiepst; bradàm, brōst', briest; pladàm, plōst', pliest; móvzam, mlōst', mliest; síečam, sōč', sieč; tliéčam, tlōč', tlieč.
- f) Bríjam, brít', brt; bñjam, bí't', b't; 'rñjam, 'rít', 'rt; vpñjam, vpít', vp't.
- g) Hód'm (hodim), hodít', hod't; pró's'm, prosít', pros't; vóz'm, vozít', voz't; hón'm, honít', hon't; bród'm, brodít', brod't.
- h) Brán'm, brán't', brán't; dáv'm, dáv't', dáv't; póst'm, póst't', póst't; súž'm, súž't', súž't; vól'm, vól't', vól't; brús'm, brús't', brús't itd.
- i) Podím, podít', podít; vovím (lovim), vovít', vovít; valím, valít', valít; hradím, hradít', hradít; smodím, smodít', smodít; pijàm, pí't', pí't; hrōším (grešim), hrōšít', hrōšít; zvoním, zvonít', zvonít; 'adím, 'adít', 'adít.
- j) Bríšam, brísat', brísat; 'lícam, 'l'cat', 'l'cat; éidam, é'dat', é'idat; pí'l'm, p'l't', pí'l't.
- k) Trésam, trést', trěst; prédam, prést', přest; 'óvnam, 'lét', 'lét; rjovàm, rjút', rjút.
- Polglasnik, s katerim se nedoločnik končuje, pouzroči, da se nedoločnikova oblika še bolj pokvari, kajti čuješ v narodnem govoru tudi sledeče oblike po spodnjem Roži in „po Púlah“: bú't'm, b't't; vzíh'n'm, vz'hn't; dréhn'm, drahn't; stró'lím, stról't; obés'm, obös't; vís'm, v's't; podím, pod't; pí'n'm, p'n't; tré'sn'm, tröss'n't; zmřzn'm, zmřzn't; pó'n'm, pó'n't; oblúb'm, oblúb't; zh'bím (zgubim), zh'b't.

Značljivo za rožansko razrečje je tudi to, da spregra mnogo glagolov tretje vrste, kojim je v pisavi nedoločnikova osnova *é*, z osnovo *a* in da poteguje pri tej osnovi naglas na korenski zlog; v pisavi je navadna oblika: bežím, bézati; držím, držáti; a Rožanje govoriyo tudi: hrmím, hřmat'; č'pím (kipim), č'pat'; smrdím, smřdat'; šč'mím, ščúmat'; vřs'm, vřsat'; srbím, sřbat'.

Nedoločnik glagolov šeste vrste izpušča samoglasnik v osnovi *ov*; na pr.: 'pvát' - kupovati, potrebvát', sramvát', spořtvát', vojs'vát', zaničvát', 'lúbvat', š'ódvat', várovat', vzřhvat', vérvat', zdřhvat', napřhvat', réjřvat', eájhvat'.

(Dalje pride.)

O imenitnejših električnih iznajdbah.

Spisal S. Šubic.

I.

Ni ga dandanes predmeta na polji našega preiskovanja nature razven novega mehaničnega uka o gorkoti, kateri bi imel toliko imenitnosti za prihodnje čase kakor elekrika in njeni učinki. Napredovanje uka o električih je tako mogočno, iznajdbe pripomočkov, s katerimi se rabijo njene moči, so tako znamenite, da ni dvomiti, da bi se v prihodnje ne rabila elekrika pri najvažnejših zadevah človeških.

Vpregla se bo elekrika mesto konja, gonila bo hlapone ali lokomotive po železnicah mesto rodenih soparjev enako, kakor že nekaj let sém mesto poslov in mesto pisem prenaša povelja naša po telegrafnih vezéh s svojo silno hitrostjo v največje daljave. Nosila bo elekrika po telefonih naš glas v daljne kraje in še celó naš današnji govor bo hranjevala in ponavljala ga z našim lastnim glasom kedar kdo hoče v prihodnih dnéh. Elekrika bo razsvetljevala temo s svojo lučjo bolj cenó nego nam razsvetljuje sobe današnja navadna svečava.

Napredek porabljenja električnih učinkov ali elektrotehnike je tolik, da je komaj slediti vsem novim napravam. S prvotnimi električnimi napravami ni bilo doseči več kot drobne iskrice električne luči, s katero je dokazoval novi uk podoba in natoro veličanskega bliska v oblakih. Močnejše električne žarke je dajala Leydnerjeva steklina in z njimi tako močne udare, da je učenim bilo groza dotaknoti se je in da se je je priprosti človek bal kakor bliska in strele.

Benjamin Franklin je že tako natančno spoznaval edinost nature bliska in električnih žarkov, da je umel strelo navoditi z neba v zemljo s strelovodom, ktereга je bil sam iznašel.

Natorna sila zganljive elektrike ni poprej pripuščala nabirati je in

jo ohranjati za preiskovanje, kar so učeni želeli, da bi utegnoli poskušaje spoznavati njene lastnosti in postave njenih učinkov. Še le od začetka devetnajstega stoletja sta postavila Galvani in Volta s svojimi iznajdbami temelj k dandanašnjemu napredovanju. Leta 1800. še le je Volta iznašel svoj galvanski element, iz kterega izvira električni tok in s tokom električni učinki. Nastopil je čas hitrejšega napredovanja, vzlasti pa od leta 1820., odkar je spoznal Ampère sorodnost med električno in magnetizmom, in kako se napravljajo magnetje ali elektromagnetje s pomočjo električnega toka.

Med tem poskušavanjem in med njegovimi nasledki nahajamo kmalu spoznanje, da ne dela samo električni tok magnetov, ampak da se utegne tudi narobe s pomočjo magnetov vzbujevati električni tok.

Iz takih iznajdeb se je osnoval temelj tistej električni in onemu magnetizmu, ktera se vzbujata z gibanjem med elektrovodi in med magnetičnim železom, to je temelj dinamične elektrike. Odslej se obdeluje polje električnih učinkov na vse strani, po theoretičnej in po delavnej ali po praktičnej strani.

Ako se obrnemo na praktično stran, po kterej hočemo hoditi v sledečem premišljevanji, zapazimo tiste imenitne iznajdbe električne, ktere je človek nekaj že vpeljal v dejavno življenje, kakor na pr. telegraf, ali pa si prizadeva dati jim take naprave, da bi se dale rabiti v njegov prid.

Kdor vé ceniti električne moči in osnove pri telegrafiji, kdor pozná galvanoplastična dela, kdor je opazoval zdravniško rabo elektrike in prizadevanje vpeljati električno luč v dejavno življenje, temu se odpira pred očmi nekaj pogleda v prihodnje naprave, ktere se bodo rabile v poznejših časih pozno za nami.

Ako postavimo v posodo, napolnjeno z raztopljenim bakrenim vitriolom, dve platinski ploščici nekaj narazen in ako vprežemo ploščici z drati v galvansko baterijo, raztaka se elektrika po bakrenih vezéh ter razrušava raztopljen bakreni vitriol, in ena teh ploščic se preobleče s skorjo čistega bakra, na drugej pa se nabira žveplena kislina. Ako zamenimo platinski ploščici, prvo s kakim denarjem, drugo pa z bakreno ploščico, godi se ravno tisto kemično rušenje raztopljenega vitriola, in tók preobleče denar z bakreno skorjo, ktera se ga tako natanko po vršini prijemlje, kakor če pritisnemo denar z licem v mehke vosek. Ako to bakreno skorjo s časom, ko debelejša prihaja, olupimo kakor lub z drevesa, kaže nam na svojem lici natančen utisnen obraz podloženega denarja.

Pri tem poskusu daje nam električni tok utisneni ali negativni obraz denarja ali druge podobe, ktera po svojej površini tok iz omenjene kapljine vodi. Ako si pa hočemo pravo podobo ravno s tistim površjem

pridobiti, kakor ga kaže podstavljeni denar, postavimo utisneno bakreno podobo namesto bakrene ploščice. Zdaj nasiplje galvanski tok utisneno podobo s čistim bakrom ter jo napolni ravno tako, kakor je napolnjena v vosku utisnena podoba tistega denarja, ki ga vá-nj pritiskamo. Ako zdaj razsnamemo prvo votlo bakreno podobo raz nove bakrene skorje, kaže nova skorja ravno isti obraz, kakor ga ima podstavljen podoba.

Tako ponarejanje podob s pomočjo galvanskega toka se imenuje galvano plastika. Kako velike težave so se tudi od začetka ustavljale prizadevanju, poobličiti velike podobe ali statue, ktere imajo močno zgrbančeno površje, vendar je vedela umetnost premagati s časom vsaktere zavire, tako da se vsaktere podobe, naj so statue ali ktere koli druge podobe, z umetniškim površjem prav zvesto ponarejajo.

Namesto bakrenega vitriola se more porabiti raztoplina tega ali onega broná, kakor na pr. raztoplina zlatá, srebra in nikela. S takimi raztopljinami galvanoplastika pozlačuje, posrebruje in ponikeluje površja vsakterih bronastih rečij. Vsak kdor ima k okinčanju svojega stanovanja kaj bronastih podob, naj so bakrene, železne ali pa jeklene, vsak vé, kako rada jih rja jé. Ker nikel ni tako drag kot zlató in srebro in je vendar manj rji podvržen kot železo, ponikeluje se orožje in mnogovrstno bakreno orodje vsakdanjega življenja.

Ker imajo galvanske baterije, iz kterih izvira električni tok, ki opravlja galvanoplastična dela, nekaj preveliko ceno posebno gledé stroškov pri njihovej rabi, prizadevali so si umetniki mesto teh rabiti manj drago dynamično elektriko.

II.

Tudi pri elektromagnetičnih mašinah, ktere so se od začetka gonile z elektromagneti, ki jih je delal galvanski tok, odpravile so se s časom galvanske baterije ter so se vpeljale mesto njih mašine z močnimi magneti in z gibanjem med magneti in med elektrovodnimi vezmi. V zadnjih časih pa se dela električni tok še rajši z elektrodynamičnimi mašinami, ktere imajo namesto močnih magnetov po dvoje elektromagnetov, vrteča se eden mimo drugega, in med kterimi elektromagneti ima vsaj eden nekaj malo magnetisma v sebi. Ko se vrti eden teh elektromagnetov mimo drugega, dela se od začetka sicer šibek električni tok, ali ta tok daje hitro elektromagnetu nekaj več magnetične moči, od ktere se zopet tok okrepeča. Tako okrepečavata in podpirata svoje moči tok in elektromagnet eden drugega, med tem ko jih mašina ali roka goni, ter dobivata svoje moči od tistega dela, ki goni mašino.

Ako se narobe raztaka električni tok tega ali onega izvira po dratovih mirnega elektromagneta kake elektrodynamične mašine, vzbujata elektromagnet v bližnjem gibljóčem elektromagnetu nov električni tok

in magnetisem, ter ga ná-se vleče, tako da se jame gibloči elektromagnet gibati in vrteti s kolesom vred. Ako pa zdaj na to vrteče kolo kaj priprežemo, opravlja nam mašina kako delo. Tako se izpreminja električni tok v delo. — Zaradi dvojnega izpreminjevanja: toka v delo in narobe dela v tok, rabi se za te mašine tudi dvoje imen: elektrodinamične in dynamoelektrične.

Moč električnega toka, ki izvira iz elektromagnetične mašine, izhaja tedaj iz dela tiste moči, která goni elektromagnete. Čim večja je moč, která goni in dela, tem večjo moč ima iz elektrodinamične mašine izvirajoči električni tok, tem večje učinke more delati ta tok. Delo, ktero opravljamo vrteč kako elektrodinamično mašino, izpreminja se v električni tok in v moč elektrodinamične mašine, která more s svojim tokom kako drugo delo opravljati.

Odkar je Siemens v Berlinu iznašel zakon elektrodinamičnih mašin, preteklo je komaj dobrih petnajst let, in vendar že se nahaja množina takih mašin v dejavnem življenji. Mnogo je poboljšal Gramme v Parizu to iznajdbo s svojim kolesnim induktorjem, kteri se rabi mesto plošastega elektromagneta. Ko se goni in vrti Grammov kolesni induktor z roko ali z mašino, daje enomerni električni tok.

Zboljševali so tudi drugi iznajdljivci elektrodinamične mašine, tako da se lahko dandanes moč vsaktere navadne mašine, naj jo goni naša roka, gorkota ali voda, porabi h gonitvi elektrodinamične mašine, da vzbuja z njo električni tok, kterega nam je treba pri mnogovrstnih napravah dejavnega življenja, naj bo pri galvanoplastiki, pri svečavi ali pri železnih cestah.

Imenitna raba elektrodinamičnih mašin se nahaja pri izviranju električne svečave. Električna razsvetljuje temoto posebno na dva razna načina. Najdalje poznano električno luč daje žareči električni obok, kteri se pri močnej galvanskej bateriji pokaže med ogljenima koncema, vpreženima v električne vezi, takrat ko ta konca nekaj malega narazen potegnemo. Pri tem načinu teče galvanski tok ali mesto njega električni tok iz kake elektrodinamične mašine do ogljenega konca vezí ter preskoči po zraku do nasproti stoječega ogljenega konca daljne vezí. V preskoku na zraku se sveti njegova iskrena luč. Drugi način električne svečave se opira na tudi davno znano razbeljenje nekterih kovin, ktere se ne raztopé, ampak samo klijejo, ko jih prešinja močni električni tok, kakor na pr. tanki platinski drat.

Leta 1879. je iznašel Siemens svojo diferencijalno lampo, která daje luč s stanovitno svetlobo, da si se po vezéh električnega toka delajo kake izpremembe, kajti ta svetilnica si sama po potrebi prestavlja ogljena konca, tako da žareča luč med njima vedno enako svetlo gori. Ena

takih električnih lamp daje isto svetlobo kakor 300 ali celó 500 do 1000 navadnih dobrih sveč.

Svečavo prvega načina vpeljavajo, opirajóč se na Voltini elektrožareči obok, že od začetka našega stoletja v dejavno življenje; posebno v Ameriki, na Francoskem in na Nemškem so skušali s to lučjo razsvetljevati večje ceste, ulice in trge po mestih, ali ta svečava ni mogla pregnati svečave s svetilnim gazom, ker dela s svojim močnim svitom prevelik razloček med razsvetljenimi in temnimi prostori, kakor ko bi v krajih, pri katerih mimo sije, delala hujšo temoto.

Svečava drugega načina se je dolgo zanemarjala zaradi svoje nerednosti in dragoče, posebno ker ni bilo dolgo časa mogoče, več kot samo eno luč z enim električnim tokom prižgati. Odkar pa je Siemens iznašel osnovo svoje diferencialne lampe, utegne se prižgati več električnih lamp od tistega električnega toka.

Na zakon razcepljenja električnega toka med več električnih lučí opirajóč se, iznašel je Amerikanec Edison električno luč, katero hvalijo menéč, da more ona nadomestovati luč svetilnega plina pri vsakterih okolnostih. Razven drugih značajev, kateri jo priporočajo za vsakdanjo rabo, je pripravna njena lastnost, da se ne utrinja, da ne smrdi in ne dela vročine in da se prižiga sama od električnega toka, da je ni treba prižigati z gorečimi cveki. Ker ta električna luč nikoli ne eksploduje ali razpoknenja ne dela, ni se bati od nje ognja, temveč je v velik prid, ako nastane tam, kjer sveti, po nesreči požar, ker ona ne ugasne, dokler ne pregoré vezí električnega toka; tedaj razsvetljuje kraje, v katerih sicer vsaktere druge luči rade hitro pogasnejo, naj bo vsled pomanjkanja dobrega s kislecem napolnjenega zraka ali eksplozivnega puha ali kakega navadnega razbitja posod, iz katerih se redijo navadne luči.

Edisonova električna lampa je podobna votlej steklinastej gruški, ktera se pri repu natakne na električne vezí. Iz njene votline je zrak kolikor mogoče izsesan. V njenej zrakopraznej votlini se razteguje tanek obok bambusovega oglja, katero je elastično in trdo kakor jeklo, da ne zgori, ko ga prešinjajo močni električni toki, tako da se od njih razgreva in klije, pa ne zgori, dokler je notranji prostor popolnoma zrakoprazen. Ker pa ni lahko mogoče tako popolnoma izprazniti prostora in ker tudi ni mogoče tako dobro zamašiti izpraznjenega, da bi s časom ne prišlo nič zraka vá-nj, pa pogori s časom od pričujočega zraka nekaj tega oglja, tako da ta svetilnica ne sveti dalje kot kakih osemsto do tisoč ur. Tedaj je treba po srednjej primeri vsakega pol leta staro lampo z novo zameniti.

V svojem namenu, da bi razsvetljeval ulice po mestih s svojo električno svetilnico, iznašel je Edison tudi posebno elektrodinamično mašino, ktera se goni s soparno mašino, ki ima okoli sto konj močí.

Kakor ko bi galvanski tok izviral iz čez sto Voltinih elementov, s tako močjo izvira elektrika iz Edisonove elektrodinamične mašine. Ta močni tok misli Edison po podzemeljskih bakrenih vezéh napeljavati po mestnih ulicah poprek hiš, do katerih segajo od glavne vezi kakor drevesne vejice postranske vezi do tistih krajev pri hišah, kjer se hoče prižigati električna luč.

Kdor porablja k današnji svečavi ogljeni plin ali svečavni gaz, mora plačevati gaz, kolikor ga porabi, ter ga je treba mériti, da se vé, koliko ima zá-nj plačevati. Enako mora plačevati elektriko tisti, kdor rabi Edisonovo lampo z električno lučjo. Tedaj je treba naprave, po kateri se natanko zmeri, koliko elektrike ali koliko moči električnega toka potrebuje električna lampa. Edison je iznašel tudi to napravo, s katero meri množino ali moč potrebovane elektrike.

Iz omenjenih naprav spoznavamo, da Edisonova električna luč izhaja iz neke gibalne moči, kakor jo ima v sebi soparna mašina, ktera goni elektrodinamično mašino ter dela v tej mašini iz svojega gibanja elektriko in elektromagnete. Elektrika pa izvirajoča iz elektrodinamične mašine izpreminja se na potu po električnih vezéh in po vá-nje vpreženih apparatih v gorkoto in luč. Ko bi človek mesto soparjev gonil s svojo roko prvo mašino, izpreminjal bi sto napravo svoje delo v elektriko, v magnetisem, v gorkoto in v električno luč. Tedaj delo dela luč!

Zraven Edisona so iznašli Swan in Maxim in drugi imena vredne lampe, ktere dajejo klijočo električno luč. Po več takih svetilnic, sestavljenih v podobi kolesa, obeša se kakor navadne sveče v lustrih po velikih sobah, ktere se hočejo dobro razsvetljevati. Kakor ko bi se po noči storil dan, zasveti se po velikih sobah, ko se vname dosti Edisonovih ali drugih klijočih električnih lučij. Značaj in barva te luči se vé da se ne sme šteti za solnčno luč, bolj je podobna mesečnemu svitu, ako si ga veliko močnejšega mislimo. Nekaj enakosti pa ima luč klijočih svetilnic z lučjo svetilnega gaza. Ker pa električna luč ne pokvarja zraka in tudi gledé ognja nima take nevarnosti, prilegala se bo pri gotovih okoliščinah, ako ne pride dražja od navadne svečave. Ako bi pa zdaj še utegnola biti dražja za posamezno potrebščino, postala bo gotovo cenejše, ko se bo razdeljeval tok elektrodinamične mašine na enaki način, kakor se razdeljuje svetilni gaz na toliko delov, kolikor se potrebuje posameznih lučij h kakej občej svečavi.

Predno sta iznašla Edison in Swan svoje pripravne električne lampe in predno je Siemens vpeljal svojo differencijalno lampo, imenovala se je nekaj časa z velikim upanjem Jablochko-w-a sveča, pa jej ni bilo mogoče odpraviti njenih rabi neprijetnih lastij. Jablochko-wa električna sveča obstoji iz po dvoje ogljenih vštric stoječih cvekov; prostor med

evekoma je napolnjen z gipsom; na zgornjem konci ju pa pokriva tanko grafitova ploščica. Ko teče električni tok po ogljenih evekovih, gre tudi skozi grafitovo ploščico ter jo razgreva, da klije in sveti. S časom pogorita konca in cela sveča. Največja opora proti vsakdanjej rabi pa obstoji v tem, da pogasnejo vse električne sveče, ktere so vprežene v tisto električno vez, ako ugasne od začetka samo ta ali ona sveča.

(Dalje pride.)

Zgodovinske črtice

o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak*.

XXIV.

Slovenje-graško okrožje pod bratoma vojvodama štajerskima Friderikom IV. (III.) in Albrehtom VI.

Ko je mnogoskušeni Friderik¹ v Inomostu zvedel za smrt svojega brata, vojvoda Ernesta Železnega, s katerim je že bil 27. junija l. 1409. pogodbo zaradi varstva (jerobstva) otrok, ktere bi Ernest zapustil, sklenol, hiti brž v Dunajsko Novo mesto, da vladarstvo prevzame. Od tam se poda v Gradec, in 19. listopada l. 1424. potrdi Štajercem vse od cesarja Rudolfa I. prejete pravice.

Ernest Železni je zapustil dva sina: Friderika in Albrehta.² Skleneño je bilo, da imata oba brata uzajemno vladati, in res se nahajajo listine iz leta 1427.,³ ktere so podpisane od Ernestovega sina Friderika, ki je takrat še le 13 let star bil. Leta 1434. postane njegov brat Albreht polnoleten, in 25. maja l. 1435. odloči Albreht (starejši, stric Ernestovih otrok), da se vse dežele, ktere je oče, vojvoda Ernest, v oblasti imel, obema bratoma izročijo. Stric Friderik je obdržal Tirolsko. Mesta Mürzzuschlag, Lubno, Voitsberg in Slovenji Gradec so obema bratoma izrekla udanost (mes. avgusta, l. 1435.). Ali to je bilo provisorično stanje, in 13. maja l. 1436. je stric Friderik,

¹ Znan je tudi s priimkom: „s prazno mošnjo, mit der leeren Tasche“, ali Friderik IV. tirolski.

² Tretji sin Ernest je že zgodaj umrl.

³ V tej dobi 1426. febr. 20. Neustatt, Mittwoch nach Invocavit. kupita Balthasar von Teuffenbach in Wolfgang Perner von Schachen od „Rueprehta Windischgrazera“ za 400 gold. dvor v Münzgrabnu v nemškem Gradcu, 5 kmetij v Hadmannsdorfu in en vinograd v Črešnjevci pri Radgoni (Steir. Urkundb. Tom. I. p. 145).

vladar tirolski, med svojima vnukoma pogodbo napravil, po kateri bi si ne smela 6 let dežel deliti, Friderik bi moral vladarstvo voditi, Albreht pa le ono izvrševati, kar mu brat Friderik naročuje, a brat Friderik ima skrbeti, da bode njegov brat Albreht živel „fürstlich und schön“, kakor se bere v pogodbi. Brez znanja enega ali drugega ne sme se nič prodati; Friderik je tudi obljubil, da se ne bode brez dovoljenja svojega brata oženil. Ko je Friderik (kot štajerski vojvoda IV.), vladarstvo prevzel, poda se v Jeruzalem, da tam dobi čast viteza sv. groba. Ko je bil Friderik v Palestini, povzdignol je cesar Sigismund, na prošnjo svoje druge žene Barbare iz rodbine celjskih grofov, celjske grofe v čast knezov rimskonemškega cesarstva. To je dalo povod razprtijam, ki so bile tem nesrečnejše, ker je pozneje tudi Friderik v brat Albreht na stran Celjanov stopil. Ta nemirni vojvoda ni nikdar svojega brata prav ljubil, zmirom je mislil, da je bil na izgubi pri delitvi očetove dedovine.

Leta 1443. napravi brat Friderik, takrat že rimskonemški cesar, s svojim bratom Albrehtom novo pogodbo (30. sušča v Wienerneustadtu), in Albreht dobi zraven drugih dohodkov še mesta in trge: Judenburg, Leoben, Voitsberg, Slovenji Gradec, Uebelbach in Bleiburg.

Leta 1441. obišče vojvoda Albreht osebno Slovenji Gradec, in je v torek po sv. Doroteji v Slovenjem Gradcu lastnoročno podpisal pismo, v katerem podeli mestu privilegije in svoboščine. Ta listina se še hrani v arhivu slovenje-graškega magistrata.¹

Leta 1442. se je zopet mudil v Slovenjem Gradcu, ker se v arhivu farne crkve starotrške nahaja pismo, ktero je Albreht lastnoročno podpisal. Napis se začne:

„Wir Albreht von Gottes Gnaden, Herzog zu Oesterreich, zu Steyr, zu Khärndten und zu Crain, Grave zu Tyroll etc. . . . Bekhennen, dass für Uns khomben ist der Erbar- Unser Andechtiger und gethreuer Jerg Bernekher² Parcher (parochus) hier zu Windischgrätz, und Erzpriester im Säenthall (v savinskeji dolini) unser Caplan

¹ Za periodični list mi ni mogoče celega teksta priobčiti, dasiravno imajo take listine zanimivosti za lokalno zgodovino, a za jezikoslovca so stara imena krajev še posebne važnosti.

² Bernekher je skaženo slovensko ime: Berdnikar, rodbina še živi v okolici podružnice sv. Barbare, ki je nekdanj spadala pod starotrško faro, zdaj je utelovljena v št. martinsko. Za Bernekher-jem so sledili župniki: Aeneas Sylvius, de Scharfwind, de Kinsberg, Augustin Prygl, de Banassis, Košar, Kurnek, Vukalič, Pail, Mih. Vukalič, Taučar, Rotharn, Dietmann, Leberwurst, Kopini, Ernest, Chavalier, Maren, Peer, Kraškovič, Kastelic, Peric, Šešik, Koren, Bruner in za tem pisatelj teh črtic.

und Uns diemiethiglich und mit Vleiss gebethen den nachgeschribnen Brieff und bestättung, so demselben seinem Gottshauss von weilendt Unsern lieben Herr und Vetter Herzog Leopoldten, Herzogen zu Oessterreich etc. Löblicher gedechtauss gegeben itd.“ — Po tem sledi od besede do besede pismo, ki ga je dal vojvoda Leopold župniku Hansu.

Pismo se sklene: „Mit Urkhundt des Briefs, der geben ist zu Windischgrätz am Sunntag nach St. Margarethentag nach Christi Geburt vierzehnhundert und in dem zweiundvierzigsten Jahr.“

Leta 1443. se je cesar Friderik s svojim bratom Albrehtom zopet pomiril (30. maja v Wienerneustadtu). Dal mu je 6000 zlatov, in da ga odpravi, postavi ga za vladarja črez one avstrijske grajščine, ki so bile onkraj Arlberga. Korošci so leta 1443. v Št. Vidu svojo udanost vojvodi Frideriku prisegli, tako tudi Štajerei. Friderik je sklical meseca junija l. 1446. deželni zbor v Radgono, da se posvetuje o vojski proti Ogróm. Med onimi vitezi, kateri so v tej vojski morali konjenike poslati, imenuje Valvasor tudi Sigismunda, Caspara in Ruprechta Windischgrätzerja.

Ime „provincia Windischgraz“ se zdaj več ne najde, celo okrožje je postalo lastnina rimskonemškega cesarja, ki je ob enem tudi bil vojvoda štajerski, a patrijarhi oglejski, čijih lastnina je enkrat bila, imeli so v njej le še duhovsko oblast.

Od cesarja Friderika hrani arhiv starotrške erkve pismo, v katerem podaje župnikom slovenje-graškim kriminalno sodnijsko oblast izvzemši obsojenje na smrt, in sicer kakor sam pravi: „von Römischer Khaiserlicher Macht und als Landtsfürst in Steyr“. Pismo je dano: „zu Neustadt, am St. Paulstage der Bekehrung, nach Christi Geburde im vierzehnhundert und drey und fünfzigsten Jahr, unseres Reichs im dreyzehenden, und unseres Khaiserthumbs im ersten“. —

Gledé grada in mesta slovenje-graškega so znana tri pisma od cesarja Friderika iz leta 1481., v katerem daje cesar Frideriku Gilgu Schultraizingeru navdarek na vinski račun; potem iz leta 1484., v katerem izroči oskrbnišтво grada na račun Leonardu Presingeru, in iz leta 1493., v katerem daje cesar turen v Slovenjem Gradci Francu Prageru v varstvo, dobiček in dohodke pa v najem.

Pod cesarjem Friderikom so Turki Slovenji Gradec napadli. Korošec Mihael Zwitter (glej Megiser str. 1198) jim je pokazal pot. Šli so ob Kokri v Železno Kaplo nad Bleiburg, požgali vasi in erkve, vse ceste so bile polne mrtvih trupel. Ko so več krajev po dolinem Koroškem obkrožili in povsod sledove svoje grozovitosti zapuščali, udrli so skozi junsko dolino, katero so do čistega oplenili, črez

Gutenstein v Slovenji Gradec. Varuh slovenje-graškega turna jim je hotel pot zastaviti, a izgubil je 100 mož. Pripeljali so Turki v Celje 8000 ujetnikov, in nihče se ni upal jim zoperstaviti se.

Cesar Friderik (v listinah se podpisuje III.) umrl je 19. avgusta l. 1493. v 79. letu svojega življenja, in v 53. l. svojega cesarjevanja. Zgodovinpisci ga različno sodijo. Koroški letopisec Unrest¹ piše o njem: Kaiser Friederich ist ein kristenlicher Kayser gewesen, und in dem Dienst Seiner lieben Gottes Mueter Marie und anderer Gotesheiligen manigfaltig erschienen, darumb In Got mit ain löblichen End gelonet hat. —

Geometrija

za učiteljišča, sestavil L. Lavtar, c. k. prof. v Mariboru. Založila in na svetlo dala „Matica slovenska“. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznik-nasledniki. 1882.

Stališče, s kterega želi pisatelj, da bi se sodilo o njegovem delu, določil je v predgovoru sam izrekši, da je po vladinej želji imel prevesti Močnikovo: „Lehrbuch der Geometrie für Lehrerbildungsanstalten“, pa da se je zraven oziral na Schram-ovo in Frischauf-ovo geometrijo, ter da mu je bila glavna skrb zadeti pravo methodo.

S tem je pisatelj že izrekel, da ni samo prevajal, temveč tudi pre-mišljeno sestavljal. In zares se lahko prepričamo primerjaje njegovo delo nemškemu originalu, da ima precej novo lice. To kažejo uvod, od-delki o premah in kotih, o stožkosečnicah (krivih črtah), o symmetriji in projekciji, stereometrija, nekoliko predrugačena razvrstitev tvarine in veliko število novo dodanih nalog, vrh tega pa jako primerna methoda.

Schram-ovih in Frischauf-ovih idej sledimo največ v poglavjih o symmetriji in projekeiji in o stereometriji, sicer še tu pa tam. Frischauf-a pa je pisatelj razven v trigonometriji posebno še posnemal v preciznem dokazovanji in izraževanji.

Po tej splošnej opombi naj si nektere točke natančneje ogledamo. Prva naj bo methoda, po kterej je cela knjiga osnovana. V tej se jasno kaže pisateljevo izkustvo, koje si je pridobil pri svojem mnogoletnem delovanji na učiteljišcih, ne le z ozirom na različno izobraženost učencev, stopivših v prvi razred, temveč tudi z ozirom na terjatve učenega načrta. Naslanjajoč se na genetično methodo podaje definicije neznanih pojmov še le „ko so učenci one pojme spoznali na konkretnih slučajih“, posameznim

¹ Veliko veselje bi nam napravil, kdor bi obsiren životopis Slovenca Unresta v „Kresu“ priobčil. Uredništvo.

točkam sledé prav gosto vaje (različne od nalog za izračunanje in načrtovanje), „ktere postavljajo prostorne tvore v raznih izpremembah učencu pred oči in druge, ktere navajajo učenea, da išče spoznane prostorne tvore na znanih telesih“. Na ta način se učenec dosledno napeljuje, da si prostorne tvore od vseh strani dobro ogleda in si jih tudi risanjem predoči ter se stori zmožnega, ne le samostalno opazovati kakovost novih tvorov in si jih v duhu predstavljati, temveč tudi v kratkem razumevati bolj znanstveno glaseče se geometrijske izreke.

S to methodo, ktere se pisatelj dosledno drži, ujema se popolnoma način dokazovanja v začetku brez vmesnih in potém še le z vmesnimi sklepi, in dobro pomnoženo število methodično ubranih nalog za izračunanje in načrtovanje. Vendar naj takoj tu omenim, da je v stereometriji nalog spadajočih že v takozvano „darstellende Geometrie“ nakupičenih več, nego se jih more rešiti.

Inače pa se odlikuje knjiga od nemške še v tem, da omenja na ugodnih mestih vse glavne dele geometrijske naloge (pogoj, trditev, analyso, dokaz in determinacijo), da ima naloge o izračunani ploščine različnih trikotnikov sklopljene vse v en §, kamor po pravici spadajo, da se stereometrijska telesa dosledno izvajajo iz telesnega ogla in pyramidalnega prostora, da se posebno v stereometriji na risanje bolje ozira ter da je izpuščeno analytično obdelovanje krivih črt, kolikor ga ima Močnik. Vsaj ga učni načrt ne zahteva, pa tudi uspeh, ki ga more učitelj v tej partiji doseči, je problematičen.

Namesto izpuščene analytike dodal je pisatelj kratek obris o symmetriji in projekciji, da si je učni načrt tudi ne zahteva. Pri tem početju je imel vsekako dober namen; kajti v prihodnosti bo gibčna in plodovita „novejša geometrija“ gotovo nadvladala suhoparni, dasi strogi system Euklidov, in naš učni načrt, ki zahteva geometrijsko risanje na moških in ženskih učiteljskih, takemu početju nikakor ne nasprotuje. A ker se menda pisatelj na podlagi Močnik-ove knjige ni mogel dovolj prosto gibati, ostala je symmetrija jako pičla. Rabil je to besedo v širjem pomenu (kar utegne v novejši geometriji obveljati) tikajočem se ravninjih in telesnih tvorov, pa v tem slučaju mislim bi trebalo, poprej še govoriti o centriških tvorih. V ožjem pomenu pa se rabi beseda „symmetrija“ le pri telesnih tvorih (gl. Frischauf).

Večje vrednosti je poglavje o projekciji, ker se tam ozir jemlje na koordinatni system, kar je koristno v fysikalскеj geografiji, in ker se poskuša načrtovanje jednačeb $y = ax$ in $x^2 + y^2 = a^2$, in se po takem njih pomen razsvetljuje po grafičkem načinu. Ker je to jako koristno, zato bi ne bilo odveč, risati tudi jednačbo $y = ax + b$, potém dve taki in pokazati pomen presečiščinih koordinat. Po takih in enakih vajah,

ki jih sicer učitelj lahko sam dodaje, storimo pripravnike sposobne, da razumevajo tudi Močnikovo analytiko krivih črt.

Zdaj naj sledé opazke o manjših stvareh:

Str. 57. §. 80. Z dostavkom o razmerji dveh nesomernih količin se popolnoma strinjam. *Str. 63. §. 89.* Dobro bi bilo, izvesti iz dobljenih sorazmerij dotične jednačbe $AC^2 = AB \cdot AD \dots$ ter že na tem mestu opozoriti na geometrijski pomen srednje sorazmernice. *Str. 67 in 68.* Računske naloge smatram za jako dober dodatek. *Str. 87. §. 125.* Pojem geometrijske potence sicer ne more kaj koristiti, ker ni časa zasledovati njegovih izvodov in porabe, pa dotični izreki, ki so zavoljo stranice 10to kotnikove potrebni, dobili so najprimernejšo obliko. *Str. 97. naloga 13.* Pogreša se drugi način za načrtovanje krogo opisanih mnogokotnikov. *Str. 99. §. 132* in sledeči. Popis elipse, hyperbole in parabole je jako precisen in methodično dovršen, isto tako izreki o dotikalnicah. *Str. 113. §. 145* i. sl. O posebnej koristi, ki bi izvirala iz tega, da se postavi klin pred naklonski kot dveh daljic, nisem prepričan, ker se za klinovo mero mora jemati naklonski kot, o katerem se pa kot stereometrijskem tvorju poprej še ne govori. Ta prenarredba je bržčas kriva, da je sploh prvi del stereometrije celó predrugačen. Za rabo je ravno kakor po Močniku, pa očitno zboljšan se mi ne zdi. V tem delu pogrešam tudi nekaj likov (Frischauf-ova navada), ker mislim, da bi se naj iz didaktičkih uzrokov ne zanemarjal nobeden pripomoček nazornemu uku, ko bi se tudi knjiga za neke novce podražila. *Str. 116. §. 152.* Treba bi bilo opömbe, kako se meri razdalja od točke do ravnine, isto tako razdalja dveh vzporednih ravnin, kar je potrebno gledé višine pri pyramidi in prismi. *Str. 126. §. 165.* Izvoda iz 2. in 4. stavka naj bi se glasila: Ako je ena vzporednih ravnin vzporedna z ravnino vodnice, sta podobna (skladna) lika kroga. *§§. 188 in 194.* Premikanje ravnega lika v njegovej lastnej ravnini naj bi se omenilo pred premikanjem vzporedno s prvo lego. Prizadevanje pisateljevo, izognoti se okornim dokazom o prostornoenakih telesih, moram popolnoma odobravati, a želel bi, da bi se gledé dveh prisem (pyramid) z enakima osnovninama in višinama še bolj, kakor se je zgodilo, razmotrival stavek: Po dva preseka v istej razdalji od osnovnine in z njo vzporedna sta ploskoenakena. *St. 148. §. 192.* Tukaj se je urinol isti pogrešek, ki je v Močniku, in drugo pravilo se ima glasiti: Plašč pokončnega stožca je enak produktu iz oboda osnovnine in pol stranice. *Str. 149. §. 193.* Razlaganje o obstranji okrajšane pyramide je preveč skrčeno in težko umljivo. *Str. 154* in sled. Število stereometrijskih nalog za izračunanje je več ko podvojeno, in ozir se je jemal na določbo razmerij prostornih količin, kar je vse jako hvalevredno. Ta množina nalog zadostuje pri ponavljanji v 4. razredu. *Str. 171. §. 209.* Formule za $\sin. (\alpha - \beta)$ in $\cos. (\alpha - \beta)$ so dokazane po najkračjem načinu. *Str. 173.*

§. 213. Izračunanje kotnih funkcij razlaga se kratko, a prav lahko umljivo. *Str.* 197. Temu, kar piše Močnik o mapovanji zemljišč, dodal je pisatelj prav koristno opazko o izdelovanji map, škoda le da je tako kratka in da se označenje raznih kultur in predmetov ni vsaj toliko pojasnilo, kakor je to storil na pr. *Villicus* v svojej geometriji za meščanske šole. V slovenskih knjigah še tega nimamo.

O enej glavnih točkah svojega predmeta, t. j. o jeziku, dozdam še nisem govoril, in sicer zato ne, da ne trgam, kar sliši skupaj. Pač mnogo let se že dokazuje sposobnost slovenskega jezika kot učni jezik; v ta namen so izšle knjige o prirodoписji, prirodoslovji, astronomiji, kemiji, občnej aritmetiki (od pisatelja geometrije) in poleg nekterih jezikoslovnih še znanstvena terminologija. Vsaka teh knjig je sledečej pot pripravljala, a pri vsakej je bilo v jezikoslovnem oziru treba ledino orati. Častiti mi kollega g. Lavtar oral je ledino v enej najtežavnejših strok, pa z veseljem morem reči, da se mu je tudi jezikovni del kaj dobro obnesel in da je ledina prav globoko izorana. Tehnički izrazi njegove geometrije so večjidel jako ugodni, dokaj jih je izvrstnih, celi stavki so mnogokrat precisnejše in kračje izraženi nego v nemškem tekstu, in sposobnost slovenskega jezika razvidi se ne samo iz zmožnosti, stvarjati besede po izpeljavi in sestavi, ampak tudi iz dovolj bogatega jezikovnega zaklada. Temu v dokaz naj naštejemo le nekaj primerov: Črta — Linie, prema — gerade L., daljica — Strecke, trak — Strahl, poltrak — Halbstr., trakovje — Strahlenbündel, tračišče — Strahlenmittelpunkt. Zveznica — Verbindgsl., srednica — Mittell., središnica — Centrale, vzporednica — parallele L., nevporednica — nicht parall. L., polovnica — Halbiebungsl., prekotnica — Diagonale, vodnica — Leitl., prevodnica — Leitstrahl, prečnica — Transversale. Osnovnica — Grundlinie, osnovnina — Grundfläche. Krog — Kreis, krožnica — Kreislinie, krožnina — Kreisfläche; stran, stranica — Seite, stranina — Seitenfläche. Presek — Schnitt, presečnina — Schnittfläche i. t. d.

Na teh izrazih pač ni nič prisiljenega, neslovenskega, temveč oni se pojmom popolnoma prilegajo ter so ravno tako precisni kot nemški, mnogokrat še kračji, in sicer zategadel, ker lahko slovenščina snuje izraze po izpeljavi, kjer jih mora nemščina sestavljati. Daljši pa so slovenski izrazi le tam, kjer ne more samostalnikov zlagati kakor nemščina, na pr. *Mittellot* — „pravokotnica v sredi trikotnikovih stranic“. Ta izraz je menda gledé dolgosti najneugodnejši, kar sem jih našel, pa je vendar še kračji od českega: „Kolmice, vztyčene v rozpolovacích bodech stran trojúhelníku na tyto strany“. (Gl. K. Damin, *geometrie pro ustávý učitel'ské*, díl prvý, str. 44.)

Izmed tujih izrazov rabil je pisatelj nekaj latinskih in grških, ki so v nemških knjigah brez izjeme v navadi, na pr. *prisma*, *pyramida*,

diagonala, projekcija, imena trigon. funkcij i. t. d., pa skoro vsem je dodal tudi slovenske izraze.

Zaznamenovanje geometrijskih količin je slovenščini primerno, na pr. višina = v , ploščina = p , obseg = o , . . . le nekoliko je pisatelja oviralo nemščini primerno zaznamenovanje Močnikovih likov.

Kakor da bi hotel pisatelj razodeti gibčnost slovenskega jezika, rabil je večkrat za isti pojem različne izraze, na pr. osnovna ploskev in osnovnina, ploščina kroga in krožnina, i. t. d. Ne morem mu tega v zlo šteti, vendar mislim, ker bo knjiga mnogo uplivala na daljni razvoj jezikov pri učiteljih in učencih, bilo bi dobro, da se tehnički izrazi takoj v začetku kolikor mogoče enostavno določijo. Kračje bi gotovo bilo, ako se namesto „dotikalna ravnina, presečna ploskev . . .“ bolj dosledno rabi „dotikalnina, presečnina . . .“. Izrazu „srednje in vnanje razmerje“, ki je na ravnost po nemščini skovan, čutil je pisatelj potrebo dodati kračji izraz, „stalno sorazmerje“. Ta se mi zdi izvrsten in me napotuje, da predlagam namesto „srednja geometrijska sorazmernica“ — „srednja stalnica“, in „tretja stalna sorazmernica“ — „tretja stalnica“.

Na tem mestu naj še neke jezikovne okornosti omenim, ki se nektrekrat nahaja, t. j. da se je pisatelj, ne vém prav zakaj, tu pa tam ogibal svojilnega priloga, ki je vendar karakteristično slovenski (in slovanski sploh), ter kupičil rodivnike, katerih je drug od drugega odvisen, na pr. „ploščina izseka kroga“, „obseg osnovne ploskve stožca“ . . . , kar bi se pač moralo glasiti: „krogov izsek ali izsekova ploščina“ in „obseg stožčeve osnovnine“ . . . *Str. 81. §. 111.* Namesto „ . . . dveh krožnic z jedno skupno točko“, kar je dvoumno, naj bi se glasilo „ . . . dveh krogov z eno skupno točko“.

Vnanja oblika knjige je tako lična in vkusna, kakor se pri učnih knjigah ne nahaja vselej; tisk je jako čist, papir lep svetel in močen in liki, posneti po Močnikovih cliché-jih, zadostujejo; vendar s tem nočem reči, da bi ne mogli biti čistejši. Vsa paragrafska števila bi se naj bila debelo tiskala. Kar bi pa ne smelo biti, je to, da je ostalo v knjigi nekaj tiskarskih pogreškov, ki motijo učenca; naj jih navedem: *Str. 66. vrsta 4. od sp.* naj bo: m^3 krat manjša, ne pa: m^2 manjša; *str. 121. vrsta 6. od sp.* naj bo: $BC < BD$, ne pa: $BC > BD$; *str. 128. vrsta 18. od zg.* naj bo: $O + M = R + 2$, ne pa: $O + R = M + 2$; *str. 168. vrsta 17. od zg.* naj bo: kotangenta, ne pa: tangenta; *str. 181. vrsta 13. od sp.* naj bo: $\sin(180^\circ - B)$, ne pa: $\sin(\sin 180^\circ - B)$; *str. 188. vrsta 4. od zg.* naj bo: ACB , ne pa: ACD ; *str. 198.* Popravek 17. vrste str. 28. od sp. ima se glasiti: $\langle ABB \rangle < \langle CB \rangle B$, ne pa $\langle ABB \rangle > \langle CB \rangle B$.

Izrekel sem o knjigi svoje mnenje po svojem prepričanju. Naj ob tej priliki izrazim še nekaj mislij.

1. Ker se iz knjige razvidi napredek v metodi, ker se knjiga učenemu

načrtu učiteljiše še bolj prillega nego nemški original in ker je jezik dovolj uglajen, nadejati se je, da visoka vlada blagovoljno dovoli rabo te učne knjige.*

2. Knjiga ima v prvej vrsti služiti izobraževališčem za učitelje, služila pa bo tudi izobraževališčem za učiteljice, ako se izpusti trigonometrija in tu pa tam še kaka manj važna stvar. Učiteljem srednjih šol bi stregla gledé terminologije in jezika sploh v prvih šestih razredih, gledé vsebine in strogega dokazovanja pa sevéda ne ugaja popolnoma naučnim načrtom niti nižjih niti višjih razredov.

3. Ker so s to knjigo največje t. j. jezikovne ovare uvedenu slovenščine v srednje šole izginole, nadejati se je, da se naše pravične prošnje gledé šolstva skoro izpolnijo. Vsekako naj bi se odločujoči faktorji ne izgovarjali toliko s pomanjkanjem učnih knjig, kajti naša nemška učiteljišča, osnovana provisorično l. 1869., definitivno l. 1874. dobila so sedaj uvedene knjige za matematiko (Močnikove) in fysiko (Kauerjeve) še le leta 1878. in 1879.: bila so torej blizu 9 let brez primernih učnih knjig. Isto tako je bilo še pri drugih učnih knjigah.

4. Pozivljam slovensko razumništvo, naj seže po knjigi in se samo seznanj s sposobnostjo slovenskega jezika. Uverjen sem, da tudi tisti, ki so o njej dvomili, odloživši knjigo ne bodo dvomili več. Posebno še priporočam knjigo vsem učiteljem narodnih šol, ker jim bo, kedar se z oblikoslovjem pečajo, njena metoda in terminologija delo pospeševala.

5. Tej knjigi glavna podlaga bila je, kakor že rečeno, dotična nemška, spisana po slavnem dr. Fr. vit. Močnik-u, možu slovenskega rodú. Njegovih velikih zaslug za šolsko literaturo nemško ne more nikdo tajiti, kajti največje odlikovanje za-nj je, da so njegove matematične knjige po srednjih šolah uvedene okoli 30 let. — Zakaj pač jaz o tem govorim? — Zató ker smo mi Slovenci od nekdanj prav marljivo polnili tujčeve kašte, svoje pa smo puščali — p r a z n e.

Konečno je g. pisatelju in vsem, ki so na ta ali oni način pripomagali, izreči iskrena zahvala za vztrajni trud, s katerim so šolsko literaturo slovensko za preimeniten komad pomnožili. Posebna hvala še gre slavnej „Matici slovenski“, ki je dala knjigo na svetlo. S tem pospešuje ona duševne napore Slovencev bolj nego s sto italijanskimi slovnici ali malovažnimi prevodi. Da bi le tako napredovala ter postala res „matica“, ki bi zbirala okoli sebe vse delujoče moči ter njih delovanje organizovala po zdravih načelih v duševni prospeh naroda slovenskega!

Fr. Hauptman.

* Naučno ministerstvo je to knjigo kakor tudi Somatologijo (spisano od Woldřicha — poslov. od Fr. Erjavca) kot učni knjigi za srednje šole potrdilo. Ured.

Drobnosti.

Knez Medo Pucić. V staroslavnem Dubrovniku rodil se je l. 1821. iz imenitne obitelji Medo Pucić, knez Zagorski, srbski književnik in rodoljub, ki je 3. jul. t. l. v svojem rojstnem mestu umrl. Kakor vsi mladi Dalmatinci šel je tudi Medo Pucić v Benetke na gimnazijsko in potem v Paduo na vseučilišče. Tukaj se je spoznal s slavnim českim pesnikom J. Kollárjem. Leto 1843. najde Pucića na Dunaji; tu se je spoznal z vojvodo Karolom Ljudevitom od Lucee ter se mu tako priljubil, da ga je ta svojim komornikom imenoval. Na Dunaji je preložil kraljedvorski rokopis in Gundulićev epos Osman na italijanski jezik in marljivo dopisoval v Gajevo „Danico“ in v „Zoro dalmatinsko“; a l. 1848. je izdal v Zagrebu svoje pesni z naslovom „Talijanke“. Po letu 1849. se je vrnil v Dubrovnik in začel tam z Matijo Banom in Avgustom Kaznačičem izdajati letnik „Dubrovnik, cvijet narodnog knjižtva“. Ta časopis se je posebno po tem odlikoval, ker so se sprejemali vá-nj samo dovršeni proizvodi, ki še dandanes niso svoje literarne vrednosti izgubili. Pucić sam je pisal za ta list književnozgodovinske razprave (o Buerovići, Bunići itd.), članke iz državne povestnice (Statut beneški) ter prelagal slavne pesnike, kakor Mickieviča, Puškina, Homerja, Bérangerja in druge. Žalibože je že ponehal ta list l. 1851. izhajati. Od tega časa je jel Pucić potovati po Evropi, ali ipak še vedno literarno delal. V Zadru je izdal l. 1856. prevod Platonovega Symposiuma, a l. 1858. v Belem Gradu preimenitne „Srpske spomenike od 1395—1433“. To so dopisi dubrovniške republike s srbskimi vladarji tiste dobe. — Italijanom je preložil l. 1860. Mickievičevó razpravo o srbskih narodnih pesnih in prelepo delo Bodjanskega „o slovanskem narodnem pesništvu. — Ko se je začela srbsko-hrvatska književnost zopet lepše razevetati, izdal je Pucić l. 1862. v Karlovcí zbirko svojih pesnij z naslovom „Pjesni“, a l. 1863. epsko-lyriško pesen „Cvijeta“ iz zadnje dobe dubrovniške republike. Leta 1873. je postal odgojitelj srbskega kralja Milana, a ko se je ta polnoletnim proglasil, odpotoval je Pucić v Pariz. L. 1876. izšlo so v Pančevu zbrane njegovi pesni, a do zadnjega časa svojega življenja se je pečal s prelaganjem Homerja.

Pesniško njegovo delovanje je opisal A. Šenoa (Vienac VII. 359.) tako karakteristično, da se mi umestno vidi, tu njegove besede navesti. „Medo Pucić je vrlo zanimiv pojav u našem literarnom svijetu. U najnovijem našem književnom pokretu, za dobu ilirsku opažuju se s prvine dvie glavne struje. Dočim je jedna strana pjesnika smatrala oponašanje starih Dubrovčana savršenim pjesništvom, sledila je druga samo narodne pjesme, zazirući od umjetne forme. Hćelo se genija Mažuranićeva, da prelepo spoji ova dva kontrasta. Uz njega digoše se, dakako u svojoj struci, Preradović, Trnski, Blažek, Niemčić, Vraz učeci strane literature, otnesav se stare manire. Medo Pucić, premda Dubrovčanin, osobit poznavalac starine dubrovačke, nije sledio starih pjesnikâ rodnoga si grada, već je učio pjesnike Talijane, Poljake, Ruse, Niemce, Dubrovčane i narodne pjesme; i s toga su plodovi njegove vile samovikle — osobito u lirici nježni: puni osjećaja. Tko pročita njegove sonete i druge pjesme, na pr. Pašinicu, uvjerit će se o tom; a i Cvijeta ima krasnih lirickih momenata. Odiseju prevodi Pucić desetercem narodnih junačkih pjesama, jer misli da je to pravi lik eposa u našem jeziku. Sastavci mu iz književne poviesti osobito su poučni. Nije to samo izključiva analiza ovoga ili onoga pisca, već ima tu podataka iz kulture, državne poviesti, iz obiteljskoga života prošlih vjekova tako, da se našima očima prikazuje živa slika dobe i čovjeka, koja nam ujedno tumači i njegova djela. A upravo tim pravcem idu svi literarni povjestnici novijega doba. Izim toga služi Medo Pucić primjerom, koliko da se čovjek beletrista baviti mora učenjem obće svjetske literature, jer samostalno razmatranje tuđjih uzora najboljom je ponukom za vlastiti, savršeni rad, najbolji lijek od površnosti i plitkosti.

A knez Pucić u istini je čovjek vještak obćoj literaturi, čovjek u svojoj struci naobražen, kakovih malo imade u našem narodu."

A srbski aesthetic S. V. Popović v svojoj razpravi „Naša novija lirika“ (Letopis matice srpske. Knjiga 129.) veli o njem: „Medo Pucić stoji svojim prvim pevanjem na razređu medju romantikom i narodnom poezijom. Velika mu je zasluga, što naginje odlučno narodnomu pravcu, te je tako predhodnik Branku i Njegošu. Pevanje je njegovo natopljeno jedrim čuvstvom a smeli polet misli izdaje pjesnika kano čovjeka, koji stoji na visini današnjeg obrazovanja.“

V politici je bil Pucić zagovornik jugoslovanske, Hrvatom toli sovražne uzajemnosti. Vodstvo pa bi naj imel narod srbski, kajti Pucić je mislil, da bi Hrvatje za to ne bili sposobni ni materijalno ni duševno. To misel je izrazil v prelepej domoljubnej pesni, ktere zvršetek naj tu ponavljamo:

Što će Srbin bez Hrvata?	Šta će Kranjac bez njih troje?
Što i brat bez brata!	Što i svoj bez svoje!
A bez Srbina Hrvat?	A bez Kranjca njihov broj?
Što bez brata brat.	Što bez svoje svoj.
Što će Bugar bez Srbina?	Samo kada svi četvero
Šton' otac bez sina;	Jednu sviju horo,
A bez Bugara Srbin?	Tek onda smo jedan rod,
Što bez otca sin.	Slovinski narod!

M. Maloverh.

Fizika za nižje gimnazije, realke in učiteljsišča. Spisal in založil Jakob Čebular, e. k. višje realke profesor v Gorici. V Gorici natisnila Hilarijanska tiskarna. 1882. Str. 90 v 8° po 80 nov. II. del pride v teku 1. tečaja bodočega šolskega leta na svetlo. Prilčno več o tej učnej knjigi. —

Aritmetika za nižje gimnazije. Spisal dr. Fr. vitez Močnik. Po 26. natisku poslovenil J. Celestina. I. del. V Ljubljani tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1882. Str. 191 v 8° po 1 glđ. 10 kr. —

Sovrašтво med bratoma. Igra v dveh dejanjih spisal Josip Gecelj. V Zagrebu, Tiskarna „Narodnih novin“ 1882. Str. 37 v 8°. Velja 35 n. Posvečena je dr. Josipu Fonu, primariju javne bolnice v Zagrebu, in 10 % je odmenjenih v korist „Narodnega doma“ v Ljubljani. — Ta igra ni izvorno slovenska, kakor bi se po napisu sodilo, temveč francoska; l. 1870. je bila v „Alte & Neue Welt“ v nemškem prevodu natisnena, a od tod sta jo preložila gg. Skuhala (J. S. Gombarov) in Gecelj. *M. M.*

Anastasius Grün's Lehrer und Freund der slovenische Dichter France Preschiren als deutscher Poet. Biographisch-litterarische Studie von P. v. Radics. Leipzig. Verlag von J. H. Webel. 1882. S. 28. 8°. Velja 24 nov. — Ta knjižica je osobito zaradi tega pomena vredna, ker nam podaje pesni, ktere je Prešeren izvorno v nemščini pisal ali jih pa v nemščino sam prevedel. — Devet sonetov je izvorno nemških, 8 pesnij (med njimi 3 sonetje) je v nemščino prevedenih. —

Šala i satira od Abukazema. Sveska treća. U Novom sadu 1882. Izdanje knjizare Luke Jocića i druga. Str. 79 v 8° po 40 nov. — Tako se imenuje zbirka „šal in satir“, ktere izdaje knjigarna Luke Jocića. Vsak tretji mesec ima priti po eden zvezek (a po 40 n.) na svetlo z ilustracijami in posebnim sadržajem. —

Russkaja biblioteka. Tomъ XXXXII. Str. 39 v mal. 8° po 48 nov. V Lipskem izdaje Wolfgang Gerhard zbirko ruskih novel, romanov itd. Zvezek 42. obsega: „Pěsnъ toržestvujuštej ljubvi“ od Turgeneva, ktere novele slovenski prevod v tem listu končujemo. Primerjajoč slovenski prevod z ruskim originalom nauč se lahko vsakdo v kratkem ruskega jezika. —

Slovenske daće. V „Kresu“ (I., 570) se je omenjala posebna slovenska poljska mera (hoba sclavanica, mansus sclavonicus), katero še v 13. stoletju po že ponemčenih pokrajinah nahajamo. Tej posebnej poljskej meri slovenskej odgovarja posebna slovenska daća, o kateri govorite dve solnograški listini, pisani med l. 1041. in 1060. (Nachrichten vom zustande der gegend und stadt Juvavia. Salzburg 1784. Anhang pag. 251, num. XIV. et XV.) Posestnik Walfried pogodi se namreč s solnograškim škofom, da ga oprosti kanoničnega davka (decimatio), kterega je plačeval „de prediis suis Chrovvata et Runa et de vineis suis ad Hengista“ proti temu, da mu dá „predium quod iuxta sulpham habuit in loco Chappella dicto“, ter da plača od vinogradov „tres situlas vini“, od omenjenih pristav pa „solitam decimam, quam ante secundum consuetudinem sclavorum dederat“. Listina štev. XV. se tudi ozira na Koroško, ter govori o „catholica decimatio“ v nasprotju s „solita decima, quam ante dederat“. Obe listini objavlja v nemški prestavi tudi Ankershofen (Handbuch der Geschichte von Kärnten I., 2, Regesten und urkunden der IV. periode. 12).

Druga slovenska daća se omenja pod imenom: poklon (tudi pogklon) v „Gesamturbar des bisthums Freising für die oesterr. Lande“ (1291—1318) [Zahn: Codex diplomaticus Austriaco frisingensis III, 189, 194, 197 . . .]. To dačo so dajali podložniki brizinskega samostana na njegovih posestvih po Gorenjskem, eo anno, quo dantar porci pro iure aduocacie domino terre . . . Est autem poklon tale (ius) quod duo huberii tenentur dare frischingum vel XVI denarios veteres si ovem habere non possent . . .“.

Še eno, zavoljo slovenske besede zanimivo dačo naj omenim, ki se tudi v omenjenem brizinskem urbariji za Gorenjsko omenja. „Item inter Nativitatem domini et festum beati Martini quilibet huberius solvit pro jaitreht tres mensuras, VIII panes pogaetzen et vnun zumuz.“ Pogača se še v oblikah: „pogaetsschen“ in „pogeschchen“ omenja.

Bili so to časi, v katerih je Slovenec bil rob tujih gospodov, časi, ktere izvrstno karakterizujejo besede Kremlj-ove: „Slovenec je kravo držal, gospodska pa so njo dojili“ (Dogodivšine štaj. zem. stran 107.).

J. B.

Frana Malovašiča do sedaj neizdan in bajé neznan spis hrani arhiv dramatiškega društva v Ljubljani. Ker prof. J. Marn v svojem Jezičniku (XIX. 20—33) o tém rokopisi ničesar ne poroča, mislim, da je umestno povedati o njem nekoliko besed. Naslov rokopisu je ta: „Stiska. Vesela igra v enim djánju. Iz němške „Die Brandschatzung“ von Kotzebue. Prevél Proistolav Milko. V Ljubljani 1840. (Druck-Exemplar.“ — 4° 48. — Dramatično društvo dobilo je ta rokopis po dr. J. Bleiweisu, ki je sam ná-nj zapisal notico: „Iz zbirke gledišč. odbora 1849. leta.“ — Druga zanimiva beležka naslovnega lista slóve: „Malavašič po naročilu Smoletovem“ t. j.: Malovašič preložil je to igro po naročilu Andreja Smoleta. — Malovašič spisal je svojemu prevodu němške te igre predgovor, v katerem poudarja znamenitost dramatike sploh, opisuje nje dotodanji razvoj v Slovincih in se naposled potéza za Gajeve pravopis, v katerem je preloža pisana.

M. Maloerh.

Listnica uredništva: Gregorčičevim kritikom odgovor in pouk (!). V Ljubljani 1882. — Najnovejši plod tiste zloglasne pisačje svojati ljubljanske, ktera rabi cepec in pest, ker drugih dokazil ne zmore. S takimi stekliši pametna beseda ni mogoča in oskrnil bi pisateljsko svojo čast, kdor bi se toliko spozabil, da bi se s tako neotesano druhaljo hotel puliti. Dobro jim bilo pisačem tega pamfleta v družbi Spectabilisa (lucus a non lucendo), Bolhoberja (nomen omen) in drugih takih Hanswurstov naše literature.

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.